

soldatenverzet

politieonele akties Indië '48-'49

© R. Marnette

NR. 33

BOND VOOR

DIENSTVERZET

opgedragen. Aan juf Willy
die me zo tol sleun was
in hetwel onaanzenare
kiden.

Wil van Kempen

Dienstweigering en desertie tijdens de oorlog met Indonesië 1945-1950

Achtergrond van het dokument van Wil van Kempen¹

'Nee, ik gaf er niet zoveel om, dat ik in dienst en naar Indië moest. Je was aan soldaten en oorlog gewend. En iedereen ging.' (Korporaal W.J. de Bruin, drager van de Militaire Willemsorde 4de klasse, in de *Legerkoerier*, augustus 1976).

Niet iedereen ging. En niet iedereen ging vrijwillig. De strijd tegen de jonge Republiek Indonesië was niet populair in het naoorlogse Nederland en vele duizenden dienstplichtigen lieten dat duidelijk merken. Zij 'stemden met hun voeten', deserteerden, doken onder – soms jarenlang – en meldden zich pas nadat hun schip vertrokken was; zij werden geprest, bedreigd en gestraft. De meesten gingen uiteindelijk toch, onder dreiging van hoge gevangenisstraffen. Naar schatting 1500 man werden tussen 1946 en 1950 door de Krijgsraad berecht wegens 'Indië-desertie'. Eén van hen was Wil van Kempen, een jonge arbeider die op 27 november 1949 werd veroordeeld tot twee jaar en elf maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf. Wil was toen twintig jaar oud. Hij was geboren in Groningen, doorliep daar de lagere school en ging vervolgens werken. Toen was het al oorlog. Hoewel uit een katholieke familie, koos hij in de loop der jaren steeds duidelijker voor een onafhankelijk links standpunt. In 1947 verliet hij zijn thuis – zijn ouders waren inmiddels gescheiden – en trok naar Amsterdam. Daar werd hij lid van het ANJV (Algemeen Nederlands Jeugd Verbond) en al spoedig was hij voorzitter van zijn afdeling. Het ANJV werd vlak na de oorlog opgericht met de bedoeling een einde te maken aan de versplintering en verzuiling in de nederlandse jeugdbeweging. Hoewel het vooral de kommunisten waren die zich voor dit doel sterk maakten, waren in het begin ook vele vertegenwoordigers van andere maatschappelijke

1. Deze inleiding is gebaseerd op een kandidaatsskriptie, die ik in 1971 schreef onder supervisie van Ger Harmsen. Al die jaren heeft Ger aangedrongen op publikatie en dank zij hem is die er dan nu eindelijk gekomen. Mijn bijzondere dank gaat uit naar Wil van Kempen. Hij stelde de archieven ter beschikking en vertelde – niet zonder moeite – zijn verhaal aan een nieuwsgierige student. En er is meer. In de afgelopen jaren bleek hij een kameraad te zijn, die nog steeds bereid is om mee te doen in de strijd tegen het militarisme. Dat maakt het dubbel plezierig om zijn geschiedenis nu te kunnen publiceren.

stromingen in het ANJV vertegenwoordigd. Later, in versneld tempo na de gebeurtenissen in Tsjechoslowakije in 1948, werd het ANJV door andersdenkenden verlaten en steeds meer aan de CPN gebonden.

In maart 1949 ging Wil in dienst. De opleiding duurde zes maanden, waarvan de laatste zes weken tropenopleiding. Daarna kregen de soldaten 'inschepingsverlof', waarvan Wil niet terugkeerde. Hij dook onder, maar na enkele dagen al werd hij gearresteerd, op straat vlak bij de woning van zijn moeder. Zijn opvallende rode haar had hem verraden. Op dit punt begint de geschiedenis die hierna is afgedrukt en die Wil zelf in november 1949 in de gevangenis heeft geschreven. Hij heeft er in later jaren nog wel wat aan geslepen en geschaafd, maar het is toch gebleven wat het was: een ontroerend document over de angsten en de twijfels, maar ook over de moed en het doorzettingsvermogen van de 'Indië-deserteurs'. Dikwijls werden zij in de krant afgeschilderd als bangeriken, die liever bij moeders pappot bleven zitten; alsof er geen moed voor nodig was om jaren gevangenisstraf te trotseren. Extra schrijnend wordt dit verhaal, wanneer we bedenken, dat de wapenstilstandsovereenkomst toen al getekend was (22 juni 1949), dat de soevereiniteitsoverdracht voor de deur stond (27 december 1949) en dat de troepen in 1950 naar Nederland terugkwamen. Degenen die in oktober 1949 alsnog besloten te gaan, waren dus een jaar later al weer vrije burgers. Wil van Kempen en de andere deserteurs zaten toen nog hun straf uit. Het lag dan ook voor de hand, dat de berechting van Wil van Kempen en mede-ANJV-lid Nico de Pater aanleiding werd tot een eerste algemene amnestie-actie voor deserteurs. Een andere aanleiding waren de geruchten over gedwongen inschepping, die grote onrust veroorzaakten in het opvangcentrum voor deserteurs in Schoonhoven. Door een groep ouders van deserteurs werd het Landelijk Actie Comité Schoonhoven opgericht, waarin ook de moeder van Wil van Kempen actief was. Het archief van dit comité bevat vele brieven, die licht werpen op de beweegredenen en problemen van de deserteurs en hun families. Enige fragmenten uit deze brieven worden hieronder aangehaald. Om de geschiedenis van Wil van Kempen en de acties van het Schoonhoven-comité goed te kunnen plaatsen is een blik op de voorgeschiedenis noodzakelijk. En die begint eigenlijk in 1945.

Het begin

Op 7 juni 1945 maakte het Departement van Oorlog bekend, dat spoedig

500.000 man onder de wapenen zouden zijn, van wie 150.000 bestemd waren voor de bevrijding van Nederlands-Indië. Een week later hadden zich al 120.000 vrijwilligers gemeld voor de strijd in de Oost. De snelheid waarmee zij konden worden uitgerust, lag echter aanzienlijk minder hoog dan de minister had gedacht. De ambitieuze plannen werden al snel wat teruggeschoefd. Begin augustus is nog slechts sprake van 200.000 man, inclusief een expeditieaire macht van 100.000.² Toen echter volgden geheel onverwacht de kapitulatie van Japan en, twee dagen later, de proklamatie van de onafhankelijke Republiek Indonesië. Nu viel er niets meer te bevrijden en de belangstelling voor dienst in de strijdkrachten nam bliksemsnel af. Zo kon het gebeuren, dat de dagbladen in december 1945 van minister van Oorlog Meynen het verzoek ontvingen om 'in goede opmaak' een oproep te plaatsen aan allen die zich in de loop van het jaar als vrijwilliger hadden gemeld. Hun werd verzocht zich nu ook daadwerkelijk ter beschikking te stellen. Gebleken was, dat 'thans velen aan deze oproep geen gehoor meer geven'. Talloze 'oorlogsvrijwilligers', die als eerste voorkeur dienstneming bij de luchtmacht, marine of mariniers te kennen hadden gegeven, bleken niet bereid deze voorkeur te wijzigen en zich voor de voor Indonesië bestemde troepen te laten inschrijven. 'Het gaat om de eer en de toekomst van Nederland en Indonesië', besloot minister Meynen zijn oproep.³

De eerste zeventien bataljons nederlandse vrijwilligers kwamen rond de jaarwisseling 1945/1946 in Indonesië aan. Snel werd duidelijk, dat men de zaak met vrijwilligers alleen niet zou klaren. De Republiek weigerde haar gebied op te geven, zodat besloten werd ook dienstplichtige troepen naar Indonesië te zenden. Dit besluit maakte de 'kwestie Indonesië' in de loop van 1946 tot een nationale zaak. Bij de verkiezingen in mei van dat jaar speelde de strijd in Indonesië nog geen belangrijke rol, maar de tegenstanders van een gewapend optreden begonnen zich allengs te roeren. Aanvankelijk bestond in deze beweging enige onduidelijkheid over de vraag of zij zich tegen het regeringsbeleid moest keren. De regering immers stelde dat zij een politiek van overleg en redelijkheid voerde, terwijl de voorstanders van een harde lijn buiten de regering, in extreem rechtse kringen gezocht moesten worden. Er werden dan ook manifestaties gehouden, waarbij het aksent lag op het pleidooi 'voor een politiek van overleg met de Republiek' (februari

2. Cijfers ontleend aan *Keatings Historisch Archief* (KHA), 1945.

3. *De Pen Gun*, uitgave van de sectie voorlichting bij den staf van den bevelhebber Nederlandse strijdkrachten, nr. 30, 20 december 1945; vgl. ook *Eén*, uitgave van het ANJV, 1ste jrg., nr. 5.

1946). Al snel werd echter duidelijk, dat de regering haar positie in het overleg wenste te versterken door een divisie militairen naar Indonesië te sturen. De voorstanders van de Republiek waren van mening, dat een dergelijke manoeuvre wel eens het hele overleg in gevaar zou kunnen brengen. Achteraf kan worden gesteld, dat deze mensen gelijk hebben gekregen. Weliswaar kwam na de aankomst van de troepen nog een overeenkomst tot stand tussen Nederland en de Republiek (het akkoord van Linggadjati, 15 november 1946), maar onder druk van rechtse oppositie binnen en buiten het parlement (inklusief staatsgreep-plannen) werd dit akkoord door het nederlandse parlement zodanig 'aangekleed' dat het voor de Republiek onaanvaardbaar was geworden. Het is de vraag of deze oppositie zich zo sterk had kunnen maken, als er geen 100.000 nederlandse troepen in Indonesië waren geweest. Tussen mei en september 1946 nam de beweging tegen het zenden van troepen zeer massale vormen aan. De kommunisten speelden daarin een belangrijke rol, maar ze stonden zeker niet alleen. De afkeer van troepen zendingen was wijdverspreid, zoals blijkt uit de resultaten van een landelijk opinie-onderzoek⁴ uit juli 1946:

Vraag: 'Bent U het er mee eens of niet mee eens, dat onze soldaten naar Indië worden gezonden?'

<i>Antwoord:</i>	<i>mannen</i>	<i>vrouwen</i>
akkoord	50%	36%
tegen	41%	44%
geen oordeel	9%	20%

De twijfels over de juistheid van het besluit troepen te zenden werden nog gevoed door vragen omtrent de wettigheid ervan. In de Grondwet van 1938 stond in artikel 192: 'Dienstplichtigen te land mogen niet dan met hunne toestemming naar Overzeesche Gebieden worden gezonden.' Nog tijdens de oorlog had de regering in Londen voorzien in een wettige uitzending van dienstplichtigen tegen Japan. Daartoe was op 22 juni 1944 het Koninklijk Besluit E 45 afgekondigd, waarin artikel 192 van de Grondwet werd geschrapt. De voorbereidingen voor het zenden van troepen naar Indonesië werden in 1946 nog gebaseerd op dit besluit – de oorlog met Japan was immers formeel nog niet beëindigd. Omdat deze oorlog in feite echter al lang voorbij was, werd dit argument door tegenstanders van de troepen zendingen heftig aangevallen. Er was zelfs een groepering, die hiervan haar

4. KHA, 1946, nr. 791.

belangrijkste agitatiepunt maakte. Dat waren 'de Vredestichters', een groepje rond Joh. W. Pootjes die het blad *De Vredestichter* uitgaf: 'anti-militairistisch blad op wetenschappelijke basis'. Het ideaal van Pootjes was de samenwerking tussen militairen en anti-militaristen — 'beide beoogen immers een Nederland dat vrij is van vreemde smetten'.⁵ Pootjes besteedde veel aandacht aan de ongrondwettigheid van de troepenzzendingen (althans van het dienstplichtige deel van de troepen). Hij nodigde ieder die niet naar Indonesië wilde, uit langs te komen bij hem thuis in Hilversum. Daar vertelde hij de jongens, dat zij niet konden worden uitgezonden, als zij zich maar op de Grondwet beriepen. Hij gaf hen ook de raad onder te duiken tot de terugkeer van de Rechtsstaat een feit zou zijn. Zijn huis stroomde vol met onwilligen (het getal 700 wordt genoemd), en Pootjes werd zelfs op het Ministerie van Oorlog in audiëntie ontvangen.⁶ In oktober 1946 werd hij gearresteerd en in het jaar daarop berecht wegens het aanzetten tot desertie. Zijn blad werd nog lange tijd gevuld met verhandelingen over artikel 192 en de Grondwet van 1938. Toen was die kwestie echter allang van de baan. Al in het voorjaar van 1946 was door het noodparlement een voorstel tot grondwetswijziging behandeld en aangenomen (met 54 tegen 20 stemmen), waarin het oorspronkelijke artikel 192 werd gewijzigd in: 'De dienstplichtigen (. . .) mogen zonder hunne toestemming niet dan krachtens een wet naar Nederlands-Indië, Suriname en Curaçao worden gezonden.' Toen de eerste dienstplichtigen in september 1946 naar Indonesië vertrokken, was deze grondwetsherziening nog niet in tweede instantie door het parlement aangenomen, maar de samenstelling van het parlement was zodanig dat niemand aan de afloop van die stemming twijfelde. Begin oktober werd de grondwetswijziging opnieuw aangenomen, alsmede een Wet Dienstplichtvoorzieningen, die het mogelijk maakte de troepen tot eind 1949 in Indonesië te houden, eventueel ook langer dan de door de Dienstplichtwet vastgestelde duur van de dienstdad.

In de zomer van 1946 waren de Vredestichters nog dankbare bondgenoten van de kommunisten en andere tegenstanders van de troepenzzendingen. Gezamenlijk organiseerden zij grote protestbijeenkomsten in Amsterdam (3 juli in Bellevue) en Rotterdam (30 juli in de Rivierahal). Militaire Politie stond bij de zalen en verhinderde dat militairen de bijeenkomsten bijwoonden. Dat was dan weer een reden tot protest van een

5. *De Vredestichter*, 1ste jrg., nr. 1, juni 1946.

6. *De Vredestichter*, 1ste jrg., nr. 3, augustus 1946: het getal 700 wordt genoemd in een requisitoir bij de kriegsraad dat wordt weergegeven in *De Vredestichter*, 1ste jrg., nr. 11/12, mei 1947.

andere organisatie die tot de bijeenkomsten had opgeroepen: de Nederlandse Bond van Militairen (NBM). Deze organisatie had eigenlijk veel bredere doelstellingen dan het protest tegen de troepenzzendingen. Na de akties van zomer 1946 is zij echter geheel verdwenen en haar belangrijkste daad is dan ook gebleven, dat zij de strijd in Indonesië direkt op de kazernes aan de orde stelde.

De NBM werd opgericht op 15 juli 1945 te Amsterdam door enkele leden van de Binnenlandse Strijdkrachten en soldaten, die in geallieerd verband buiten Nederland gestreden hadden. Evenals bij het ANJV ging het hier om een poging de geest van eenheid uit het verzet levend te houden. In haar eerste manifest schreef de NBM: 'Verraad en lafheid waren toen (1940-B.D.) en in bezettingstijd in officierskringen tot in de hoogste rangen een maar al te zeer bekend verschijnsel. De bezettingsjaren hebben al wat zwak en slecht was te voorschijn geroepen. Er zal krachtig moeten worden opgetreden om die mensen uit het leger te weren, welke zich onder het mom van Vaderlandsliefde hebben verrijkt, door hand- en spandiensten aan den vijand te verlenen, of zich in dagen van hoogste nood als lafaards of verraders te hebben gedragen. De krachten van het behoud, de krachten van vóór Mei 1940 hebben helaas een dergelijke vernieuwing van de geest niet begrepen of willen begrijpen. Zij zijn het, die de vóóroorlogse verhoudingen weer willen herstellen. Onder dergelijke voorwaarden is het niet mogelijk een gezond en sterk leger op te bouwen. Het Nederlandse volk is te allen tijde bereid voor zijn vrijheid te strijden en grote offers te brengen. Hiertoe is het echter noodzakelijk, dat de geest die in de illegale strijd is gegroeid en gestaald (. . .) vaardig wordt over het toekomstige Nederlandse leger. (. . .) Dit brengt onvermijdelijk strijd met die krachten, welke niets geleerd hebben en met oude methodes en middelen een leger willen opbouwen.'⁷ Die krachten lieten zich al snel voelen. Op 9 november 1945 weigerde minister van oorlog Meynen de NBM als belangenvereniging te erkennen. De minister wilde slechts organisaties van beroepspersoneel erkennen. Bovendien zou een dergelijke organisatie slechts één van de kategorieën onderofficieren, korporaals of soldaten mogen omvatten. Enkele maanden later bracht een aantal officieren van het 'oude leger' een petitie in de publiciteit, waarin werd gesproken van de noodzaak de strijdkrachten paraat te houden in verband met dreiging van geweld of overweïdiging door binnen- of buitenlandse vijanden. Zij wezen er ook op, dat 'duistere

7. Manifest 'Aan de strijders en oud-strijders van de N.B.S. en aan hen, die dienst hebben genomen of willen nemen bij het Nederlandse leger', ongedateerd.

krachten hun ondermijnend werk in de strijdkrachten verrichtten.⁸ In april werd vervolgens het lidmaatschap van de NBM voor militairen verboden. De NBM was inmiddels begonnen aan de uitgave van een blad *Bondspost*, na één nummer *Geeft Acht* genaamd. In het tweede nummer al moest worden toegegeven dat de strijd verloren was: 'Door een jaar lang min of meer diktatoriaal regeren echter, is het een kleine groepering in het Nederlandse volk gelukt, de verhoudingen zoals zij voor de oorlog in de strijdkrachten bestonden, wederom in onere te herstellen.'⁹ In de maanden die volgden, wierp de NBM zich op de kwestie Indonesië. Samen met de Vredestichters werden protestbijeenkomsten georganiseerd. Na de grote acties van september is de NBM echter geheel van het toneel verdwenen. Het is niet ondenkbaar, dat de CPN de bond bewust heeft opgedoekt, omdat zij bang was dat dit bijna illegale werk in de strijdkrachten de partij schade zou berokkenen.¹⁰ Agitatie in het leger werd in de volgende jaren overgelaten aan het ANJV.

September 1946: de troepen vertrekken

Begin september zouden de eerste troepenschepen met dienstplichtigen vertrekken. Een ware propaganda-oorlog ontbrandde in de voorafgaande maand. Hoogtepunt daarin was de komst van Generaal Spoor, per vliegtuig uit Batavia, die in Den Haag een perskonferentie gaf. De Generaal schilderde daar voor de verzamelde pers de terreur, waaronder het indiese volk leed. Hij legde er de nadruk op dat er helemaal niet zoiets was als een geregeld republikeins leger: het was slechts 'een los zootje, vaak met japanse leiding'.¹¹

Ook in de naamgeving voor de eerste divisie dienstplichtigen werd getracht de slechte klank van de officiële aanduiding 'expeditionaire macht' weg te nemen. Op 29 augustus kondigde koningin Wilhelmina aan, dat deze divisie de '7 december divisie' zou heten. Dat was een verwijzing naar de toespraak, die zij op 7 december 1942 in Londen had gehouden, waarin zij toezeggingen had gedaan met betrekking tot de naoorlogse onafhankelijkheid van Indonesië. Deze toespraak had veel bekendheid gekregen, maar was volgens

8. *De Pen Gun*, nr. 35, 31 januari 1946.

9. *Geeft Acht*, mei 1946.

10. In de kamerdebatten over de troepenverzendingen op 25 september 1946 wierp Paul de Groot de vraag op, of er misschien gewerkt werd aan maatregelen tegen de CPN. Vgl. *Waarom stuurt Beel troepen naar Indonesië*, Amsterdam 1946 (brochure uitgegeven door de CPN).

11. *De Pen Gun*, nr. 62, 15 augustus 1946.

Schermerhorn meer bedoeld geweest voor gebruik in de internationale geallieerde politiek dan als belofte aan het volk van Indonesië.¹² Op 3 september vertrok de eerste boot, de Klipfontein, met aan boord 1500 kwartiermakers. De inscheping vond in de nacht van 2 op 3 september plaats. De kade was afgezet door politie. Er was echter weinig belangstelling, aangezien men de ouders niet verteld had, wanneer het vertrek precies zou plaats vinden. Gelegenheid voor afscheid nemen werd trouwens toch niet gegeven. Dat hadden de soldaten moeten doen tijdens hun 'inschepingsverlof'. Hoewel het merendeel van de kwartiermakers vrijwilliger was, waren toch veertig man van dit verlof niet teruggekeerd. Daar was rekening mee gehouden. Reserves waren tevoren al aangewezen, voor het geval 'er militairen uit hoofde van ziekte, gezins- en andere omstandigheden niet scheep zouden kunnen gaan', aldus minister Fievez in antwoord op kamervragen.¹³ In de daaropvolgende weken bleek al snel wat onder 'andere omstandigheden' moest worden verstaan. Grote groepen dienstplichtigen keerden niet terug van hun inschepingsverlof. In één bataljon bedroeg het aantal wegblijvers aanvankelijk zelfs 30% van de sterkte. Bij een Genie-bataljon bleken op het eerste appèl na het verlof 112 van de 867 man absent, waarvan er uiteindelijk 63 onwettig afwezig bleven. De datum van de eerste echte troepenverschepping naderde en honderden soldaten waren nog afwezig. Op 18 september richtte Luitenant-Generaal mr. H.J. Kruls zich via de radio tot de troepen en speciaal tot de wegblijvers. Hij sprak over 'misleidende propaganda' en besloot: 'De wrekende arm der gerechtigheid zal u zeker grijpen, is het vandaag niet dan is het morgen, maar dan is het ook te laat. (...) Ditmaal nog (zal) van strafrechtelijke behandeling worden afgezien en de zaken van hen, die alsnog onverwijld naar hun onderdelen terugkeren, zullen slechts krijgstuuchtelijk behandeld worden.'¹⁴ Terloops werd de maximumstraf genoemd: zeveneneenhalf jaar gevangenisstraf.

Drie dagen later kwam het in Amsterdam tot een uitbarsting. Een man die aan patrouillerende marechaussees een hem bekende deserteur aanwees, die hij toevallig zag lopen, werd door woedende omstanders in de mangel genomen. Op de Nieuwendijk en Haarlemmerdijk raakten politie en marechaussee in gevecht met demonstranten, waarbij een dode viel (volgens de regering niet door schoten van politie of marechaussee). De redakteur van

12. Prof. dr. ir. W. Schermerhorn, 'Illusie en Werkelijkheid over Nederland-Indonesië', in: *Visioen en Werkelijkheid. De illegale pers over de toekomst der samenleving*. Den Haag 1963.

13. Vragen en antwoorden zijn afgedrukt in: *Eén*, 2de jrg. nr. 6 en 7.

14. KHA, 1946, nr. 797.

het NBM-blad *Geeft Acht* kreeg een kogel in zijn voet. Desondanks sprak minister-president Beel van 'ordeverstoringen van onbelangrijk karakter'.¹⁵

Op 24 september vertrok de 'Boissevain' met 3000 man. De troepentreinen waren door de dienstplichtigen versierd met leuzen: 'Vleestransport Amsterdam-Batavia'; 'Wij gaan Sjahrir helpen' en bijzonder cynies: 'Waren we maar NSB-ers'. Die dag werd er in Amsterdam gestaakt. Het eerst lag de gemeentetram stil. Daarna sloeg de staking over naar de Amsterdamse Droogdok Mij., Blaauwhoedenveem, Vriesseveem, Westersuikerraffinaderij, Schiphol, Hollandia-fabrieken Kattenburg, Ned. Dok en Scheepsbouw Mij., Kromhout, Verschure, Werkspoor, Stadsreiniging, Energiebedrijf en tal van andere fabrieken en bedrijven. Ook in Zaandam, Velsen, Rotterdam en andere plaatsen werd het werk neergelegd. In deze staking speelden de mensen van de Eenheids Vak Centrale een belangrijke rol, maar het is duidelijk dat ook vele niet-aangeslotenen actief deelnamen. 's Middags kwamen 20.000 stakers bijeen op het Waterlooplein, waar zij werden toegesproken door CPN-bestuurder Henk Gortzak. Het NVV stelde zich niet achter de stakingen. Een delegatie van stakers werd door de minister-president niet ontvangen. Diezelfde avond nog hield de minister van Overzeese Gebiedsdelen een radio-toespraak: 'Stakers, hervat uw werk! Gij hebt de vredeswil van het Nederlandse volk nog eens ten overvloede bevestigd, maar gij zijt te ver gegaan. Ook uw regering wil vrede, in overleg en in overeenstemming met Indonesië'.¹⁶ De stakingsleiders stelden overigens, dat het nooit de bedoeling was geweest om langer dan 24 uur te staken. Hoewel het in sommige plaatsen in het land nog dagenlang narommelde, was de grote staking op 25 september weer voorbij. De troepen waren onderweg, maar niet allemaal: de deserteurs waren gebleven.

Het ANJV en aktie in het leger

De troepen waren weg. De tijd dat er aktie gevoerd kon worden 'tegen het zenden van troepen naar Indonesië' was voorbij. Nu ging het er om 'de troepen terug' te krijgen. De individuele dienstplichtige die tegenstander was van de nederlandse politiek in Indonesië, kwam nu voor de onontkoombare vraag te staan wat hij moest doen: dienstweigeren, deserteren of toch in dienst gaan. Wat voor raad kreeg hij van de CPN, de enige partij die zich steeds duidelijker tegen het regeringsbeleid uitsprak, en van het ANJV?

15. Verslag van de kamerzitting in: *Waarom stuurt Beel troepen naar Indonesië*, a.w.

16. Eveneens in: *Waarom stuurt Beel troepen naar Indonesië*, a.w.

Deze riepen niet op tot desertie, zoals men misschien zou verwachten. En dat niet alleen omdat dat illegaal was, maar ook omdat zij desertie geen politiek juiste handelwijze achtten. Al in maart 1946 schreef ANJV-bestuurder en later kamerlid voor de CPN Fred Schoonenberg: 'Dienstweigeren is een strikt persoonlijke aangelegenheid. Een vraagstuk, dat allen raakt, lost men niet individueel op, maar maatschappelijk. (...) Het fascisme is militair verpletterd. Om dat te bereiken was geweld nodig en dat was goed. (...) Wij ageren niet tegen een leger noch tegen de normale oproeping. Onze stem, die de stem der jeugd is, verheft zich tegen een versnelde recrutering, met als gestelde taak: onderdrukking in Indonesië. (...) Er is geen persoonlijke oplossing, slechts een gemeenschappelijke.'¹⁷ Op grond van de laatste overweging werd ook desertie afgewezen. Natuurlijk, er was wel begrip voor deserteurs en men werkte ook samen met de Vredestichters, die openlijk tot desertie opriepen, maar de ANJV-leden en sympathisanten kregen de raad wél in dienst te gaan. 'Hebben wij toch de taak, hetgeen de overheid verzuimt of dwarsboomt, namelijk de kultureel-politieke opvoeding in vooruitstrevende zin en het brengen van goede voorlichting zelf te bewerkstelligen. Laten wij, mensen uit de strijd bare jeugdbeweging van het werkende volk, werkelijkheidszin bezitten en van de nood een deugd maken, als voorposten van een nieuwe tijd: tot steun van de onbewusten en teleurgestelden.'¹⁸ Ook na de tweede politionele aktie (kerst 1948), toen een groot aantal leden liet weten het oneens te zijn met de officiële lijn, herhaalde het hoofdbestuur zijn standpunt: 'En daarom moeten zij, die weten dat het FOUT is wat het leger doet, IN het leger zijn om dit de soldaten te vertellen: want ook soldaten zijn staatsburgers met stemrecht die zich een mening mogen vormen, en onze kameraden hebben het recht die mening te beïnvloeden. ANJV-ers moeten in dienst gaan. Je kunt niet zeggen: kruip drie jaar in de bak, dan ben je straks voor de zo nodige strijd beschikbaar. Die strijd wordt NU gevoerd, overal waar mensen zijn. En dus moeten onze meest bewuste kameraden eveneens overal zijn waar mensen zijn.' Het manifest, waarin een groep katholieke dienstplichtigen in Chaam had opgeroepen om niet naar Indië te gaan, werd dan ook door het bestuur afgewezen.¹⁹

Het spreekt vanzelf, dat veel jongens moeite hadden met deze politiek. Zelfs als zij het er in theorie mee eens waren, viel het niet mee deze in

17. *Eén*, 1ste jrg. nr. 12.

18. *Eén*, 2de jrg. nr. 9, november 1946.

19. *Jeugd*, uitgave van het ANJV (is voortzetting van *Eén*), 4de jrg. nr. 4, april 1949.

praktijk te brengen. Veel ANJV-ers besloten toch te weigeren of te deserteren. De organisatie liet hen dan niet vallen. Voor Wil van Kempen bijvoorbeeld organiseerde het ANJV briefkaartenakties en demonstraties bij de gevangenis (Wil in een brief van 28 januari 1951: 'Het ANJV heeft gisteren nog gedemonstreerd met de aanlokkelijke leuze "Wil van Kempen moet vrij", waar ik het wel zo'n beetje mee eens ben'). In mei 1948 werd ook een Militair Adviesbureau geopend om dienstplichtigen de nodige informatie te verschaffen omtrent de dienstplichtwet, weigering, enz. Hoeveel ANJV-ers gedeserteerd zijn, valt niet te zeggen. Er zijn geen gegevens bekend over de politieke voorkeuren van de Indië-deserteurs. Lang niet alle deserteurs hadden uitgesproken politieke motieven, en niet alleen bij kommunisten, maar ook in christelijke en socialistische milieus waren dienstweigeraars en deserteurs te vinden. Het PvdA-kamerlid Evert Vermeer bijvoorbeeld onderhield een zeer uitgebreide korrespondentie met soldaten in Indonesië, die hun klachten en problemen bij hem op tafel legden. Ook had hij talrijke contacten met deserteurs en hun families. De PvdA ondersteunde echter het regeringsbeleid, en de bijstand die aan dienstweigeraars, deserteurs en kritiese soldaten gegeven werd, was dus niet gebaseerd op instemming met de politieke standpunten van de betrokkenen. Voor de legerleiding maakte het allemaal niet veel uit: *De Waarheid*, *Geeft Acht* en *De Vredestichter* werden officieel voor militairen verboden,²⁰ maar in Indonesië werden ook *Het Vrije Volk*, *De Tijd* en *Het Parool* geweerd.²¹

Ongetwijfeld zijn de meeste ANJV-ers in dienst gegaan. Een aantal van hen heeft ook daadwerkelijk getracht discussies over de Indonesië-kwestie uit te lokken. In het ANJV-blad *Eén* van november 1946 werd bericht dat de ANJV-er Leo Duister voor de krijgsraad moest verschijnen, omdat hij met *Geeft Acht* had gekolporteerd en tegen een majoor had gezegd: 'Voor een officier als jij groet ik niet!' Tegen Duister werd viereneenhalf jaar gevangenisstraf geëist. Voorzichtig commentaar in *Eén*: 'Of wij met de handelingen van Leo Duister akkoord gaan is moeilijk te zeggen, maar de eis van 4 1/2 jaar gevangenisstraf is overdreven.' Dat vond de krijgsraad ook: op 3 december 1946 werd Leo, gezien zijn jeugdige leeftijd door de Krijgsraad te Velde Noord tot drie jaar gevangenis veroordeeld...²² Een ander geval dat veel stof deed opwaaien was de zaak van Ratio Koster. Ratio was gelegerd in de Generaal Bons Kazerne te Grave. Hij had een simpele maar doeltreffende

20. KHA, 1946, nr. 798.

21. *Verslag van het Congres Indonesië gehouden door de PvdA, 7 september 1946* (brochure, uitgave PvdA, ongedateerd).

22. *Militair-Rechtelijk Tijdschrift (MRT)*, 1947, pp. 520 e.v.

manier gevonden om het ANJV-blad onder soldaten te verspreiden: hij liet gewoon een stapeltje op de WC liggen. Dat deed hij ook met een extra-editie van *Eén*, die in juli 1947 verscheen naar aanleiding van de berichten over moordpartijen door Nederlanders op Celebes. Met grote letters stond op de voorpagina: 'Maak van onze jongens geen SS-ers'. De kazerneleiding stelde een onderzoek in naar de herkomst van de bladen en al spoedig werd een tiental exemplaren gevonden 'in het wolletje op de krib van de soldaat R.K.'. Wegens ondermijning van de krijgstrucht werd Ratio op 20 april 1948 veroordeeld tot drie jaar gevangenisstraf.²³ Op 23 november van datzelfde jaar werd hij echter in hoger beroep vrijgesproken, omdat zijn advocaat een onjuistheid in de tenlastelegging had ontdekt. Hij had toen al zestien maanden voorarrest achter de rug. Het ANJV bracht deze vrijspraak als het resultaat van de omvangrijke acties, die ten gunste van Ratio Koster waren gevoerd. Misschien had het daar ook niet helemaal ongelijk in. De kommentator van het *Militair-Rechtelijk Tijdschrift* vond tenminste dat deze vrijspraak helemaal niet noodzakelijk was geweest.²⁴

Gedurende de hele periode waren regelmatig activiteiten van ANJV-ers in het leger te signaleren. Zeer omvangrijk waren de acties niet. Lang niet alle leden waren bereid de grote risico's te nemen, die het aktievoeren met zich meebracht. Vanuit de organisatie werd ook niet getracht alle ANJV-ers die in dienst zaten, bijeen te brengen om een meer continue politiek te ontwikkelen. Er werd gewerkt op ad hoc basis, met relatief kort durende agitatie-kampagnes over aktuele affaires. Piet Langendijk en Gerrit van Praag bijvoorbeeld kwamen voor de krijgsraad, omdat zij een pamflet hadden verspreid met brieven van soldaten uit Indonesië, waarin het folteren van gevangenen werd beschreven. Vaak ook werden de pamfletten en kranten door burgerleden verspreid. Een enkele keer was er aandacht voor niet-leden, bijvoorbeeld voor de 'kajotter' Theo Mulder, die tot één jaar werd veroordeeld omdat hij een bericht uit het *Algemeen Dagblad* voorzien van versieringen in zijn legeringskamer had opgehangen. Het knipsel meldde, dat '10% van de soldaten weigert naar Indonesië te gaan'.²⁵

Over eventuele activiteiten in Indonesië zelf is nog minder bekend. Zowel de CPN als de PvdA ontvingen veel brieven van soldaten, waarin deze klaagden over de leefomstandigheden en ongebreidelde koloniale propaganda. In een sfeer van 'onverschilligheid, verveling, haat en wrok' viel weinig discussie te stimuleren. Om het leed te verzachten werd door een

23. MRT, 1948, pp. 457 e.v.

24. MRT, 1949, p. 289.

25. *Joued*, 4de jrg., nr. 6.

BEKENDMAKING

Tegen de Koloniale Oorlog DE ALGEMENE WERKSTAKING

Met het oog op het dreigende gevaar van een militaire aanval op grote schaal tegen de Indonesische Republiek, heeft het Hoofdbestuur van de E.V.C. zich tot het N.V.V. en de Alg. Bond van Werkers in het Mijnbedrijf gericht,
met het voorstel onmiddellijk te beraadslagen over de

VOORBEREIDING VAN EEN ALGEMENE WERKSTAKING

**tot welke dient te worden overgegaan indien de Ned. reactie kennelijk door
toepassing van wapengeweld de beslissing tracht te forceren**

HOOFDBESTUUR EENHEIDSVAKCENTRALE

Het hoofdbestuur van de EVC maakte ten tijde van de kamerdebatten over een eventueel gewapend optreden tegen de Republiek bekend dat het met het NVV en de 'Algemene Bond van Werkers in het Mijnbedrijf' wilde overleggen over het uitroepen van een algemene staking.

PRO JUSTITIA

W. L. Nr M.1240 C/'49.

BESCHIKKING

De officier, aangewezen door de Chef van de Generale Staf,

tevens Commandierend Generaal, om in deze in zijn plaats op te treden, verwijst naar de Krijgsraad te Velde

de zaak contra : **Rutger Willem van KEMPEN**, geboren te Groningen, 13 November 1929, wonende Oude Zijds Voorburgwal 6(1) te Amsterdam, soldaat bij het Algemeen Depot Koninklijke Landmacht te Schoonhoven, thans in arrest in het Huis van Bewaring te 's-Gravenhage;

aan wie ten laste wordt gelegd : dat hij, dienende als soldaat bij het Algemeen Depot der Koninklijke Landmacht te Schoonhoven, op of omstreeks 28 October 1949, also in tijd van oorlog, te Schoonhoven, toen de 1e. Luitenant J. J. van Kaam hem, naar aanleiding van het feit dat hij was aangewezen die dag met zijn onderdeel van Rotterdam naar Indonesië te vertrekken, gelastte om in de auto te stappen om naar Rotterdam te worden vervoerd en aldaar te worden ingescheept, heeft geweigerd aan dit bevel te gehoorzamen, met de woorden: "Het is niet nodig om mij naar Rotterdam te vervoeren want ik weiger toch om naar Indonesië te vertrekken", althans woorden van gelijke strekking en vervolgens, nadat genoemde luitenant hem uitdrukkelijk op zijn strafbaarheid terzake had gewezen, opzettelijk in zijn ongehoorzaamheid heeft volhard met de woorden: "Ik ben niet bereid om naar Indonesië te vertrekken omdat ik als communist de strijd in Indonesië zie als vrijheidsstrijd", althans woorden van gelijke strekking;

Bepaalt dat beklaagde(n) op vrije voeten zal/zullen blijven
in arrest worden gesteld

Beveelt dat een afschrift dezes in handen zal worden gesteld van de beklaagde(n) en van de Auditeur-Militair.

Aldus opgemaakt te 's-Gravenhage, op 11 NOV. 1949
De Commandierend-Generaal/Verwijzingsofficier

De Verwijzingsofficier,
De Kapitein

K/.
B

W. J.

Mr. C. C. J. Kiewitt

aktiecomitee geld ingezameld om de kantinedienst in Indonesië te verbeteren. Het ANJV zag daar geen heil in: 'Geen geld voor kantinewagens, moraal prediken en andere lapmiddelen, maar: strijden tegen de oorzaken van al dat kwaad en weten dat dezelfde "gedemoraliseerde soldaten" onder normale omstandigheden en terug in familie en werkkring, weer gewone Hollandse jongens zullen zijn.'²⁶ De mariniers, die in augustus 1947 weigerden een gedeelte van een kampong af te branden, omdat zij de militaire noodzaak daarvan niet inzagen, waren waarschijnlijk geen ANJV-ers, gezien het feit dat PvdA-kamerleden over deze zaak vragen stelden.²⁷ Wel een ANJV-er was Piet van Staveren, voor zover bekend de enige dienstplichtige soldaat die overgelopen is naar de Indonesiers. Piet was in september 1946 ondergedoken, zoals vele anderen. Ter gelegenheid van het akkoord van Linggadjati werd nogmaals een pardon afgekondigd voor alle onderduikers, en ook Piet besloot van deze gelegenheid gebruik te maken om ongestraft te kunnen vertrekken. De situatie die er begin 1947 nog zo gunstig uitzag, veranderde echter snel. Toen de eerste politionele actie in zicht kwam (20 juli), deserteerde hij en liep over naar de zijde van de Republiek waar hij als gewondenverzorger actief was. Tegen het eind van de oorlog werd Piet gearresteerd, en op 25 mei 1950 wegens landverraad veroordeeld tot zeven jaar gevangenisstraf, een vonnis dat ook door het Hoog Militair Gerechtshof werd bevestigd.²⁸

Dienstweigering en desertie

In de jaren 1945-1949 werden 1909 verzoeken om vrijstelling van militaire dienst in verband met gewetensbezwaren ingediend. Mr. Van den Bosch maakte van de cijfers de volgende analyse: 'Uit het aantal requesten dat elke maand is ingediend, kan men de conclusie trekken dat in bijzondere omstandigheden er zeer velen zijn, die alleen een beroep op de dienstweigeringswet doen om aan de dienstplicht te ontkomen. In Mei 1946 kwam voor het eerst na de oorlog een lichting onder de wapenen. Het grote aantal requesten in Maart zal wel grotendeels daaruit te verklaren zijn. De grote stijging in de maanden Juni tot en met September 1946 zal vrijwel geheel samenhangen met de toen aanstaande uitzending der dienstplichtigen naar Indonesië. In September 1946, de eerste maand dat grote contingenten

26. *Eén*, 2de jrg., nr. 18.

27. MRT, 1949, p. 672.

28. Eric Mol, *Vrijheid voor Piet van Staveren*. Amsterdam 1951; uitgave van het Amnestie-Comite voor dienstweigeraars Indonesië.

dienstplichtigen werden uitgezonden, werd het record aantal van 126 bereikt. Tot en met de maand Maart 1947 blijft het aantal requesten iedere maand nog vrij hoog. (...) Onderbroken door tijdelijke stijgingen daalt het aantal per maand ingediende requesten dan geleidelijk van 51 in Maart 1947 tot 19 in December 1948. In de maand Juli 1947, toen de eerste politionele actie werd ingezet steeg het nog eenmaal tot 50. Eind December 1948 werd de tweede politionele actie ingezet en steeg in Januari 1949 het aantal requesten tot 35. Het bleef aanmerkelijk hoger dan in 1948 (in 1948 gemiddeld bijna 24 per maand, in de maanden Januari tot en met September 1949 gemiddeld bijna 40 per maand) wat kan samenhangen met het feit, dat het einde van de troepenuitzendingen in het zicht kwam en de requestanten hoopten door het indienen van request aan de uitzending te ontkomen. Na September 1949 daalde het aantal requesten tot een nog niet voorgekomen laagte.²⁹ Na de oorlog werd een geringer percentage van de gewetensbezwaarden erkend dan ervoor. Uiteindelijk is in 1368 gevallen een beslissing genomen. Daarvan werd 56,1% erkend. Van de niet-erkenden heeft 54% dienst geweigerd en 46% is in dienst gegaan, maar bijna een-derde van hen werd na korte tijd voor de dienst afgekeurd.³⁰ De gewetensbezwaarden werden wel enkele moeilijkheden in de weg gelegd: vanaf 26 november 1946 kregen zij geen vrijstelling van opkomst meer. Het kwam zelfs voor, dat gewetensbezwaarden naar Indonesië gestuurd werden, vóórdat een beslissing genomen was. Dat zou daar wel gebeuren! De kommissie van onderzoek naar de echtheid van de gewetensbezwaren placht niet meer dan vijftien minuten per persoon uit te trekken. Om deze jongens bij te staan werd door enkele mensen uit de vooroorlogse vredesbeweging een Comité van Voorlichting voor Gewetensbezwaarden inzake de Krijgsdienst (VGK) in het leven geroepen.³¹

Desertie viel meestal samen met het inschepingsverlof. De dienstplichtige keerde niet naar de kazerne terug, maar dook onder bij een familielid of kennis - of bleef gewoon thuis. De dorpsagent deed vaak een oogje dicht. Al spoedig zag de legerleiding zich gekonfronteerd met honderden gevallen van 'Indië-desertie'. Om de zaken ordelijk te kunnen afhandelen werd het 'Depot Nazending Indië' opgericht te Schoonhoven. In de *Militaire Spectator* van 1948 vinden we daarvan de volgende beschrijving: 'In dit depot werden verzameld alle militairen die hetzij wettig hetzij onwettig waren

29. Jhr. mr. Th. W. van den Bosch, *De Bestrafing van Principiele Dienstweigeraars*. 1950, pp. 65 en 67.

30. T.a.p., p. 67.

31. *Aan de dienstplichtigen van lichte 1946*. Brochure uitgegeven door het Comité tot Voorlichting van Gewetensbezwaarden inzake de Krijgsdienst.

achtergebleven. Aangezien al spoedig kon worden vastgesteld, dat de oorzaken van de Indië-desertie zijn te zoeken, eensdeels op economisch terrein, anderdeels in de angst voor het onbekende, vatte de commandant van het Depot zijn taak aldus op, dat Schoonhoven geen gewoon detentiekamp moest worden, maar de gelegenheid moest scheppen om de oorzaken van de desertie weg te nemen en te bestrijden en zo mogelijk voorts ook deze eenvoudige soldaten het begrip bij te brengen, dat hen in Nederlands-Indië een taak wachtte, die zij als goed vaderlander hadden te vervullen. De burgerij van Schoonhoven, voorgestaan door haar Burgemeester en de kerkelijke autoriteiten, behoorde al spoedig tot de grootste medewerkers van de Commandant. Moeilijkheden, als uitblijven van kostwinnersvergoeding, uit de weg ruimen: wanbegrip bij ouders, vrouwen en verloofden opheffen: dat was de taak van de gemengde commissie uit de burgerij en de officieren uit het Depot. Er werd een contact-commissie ingesteld, die een massa brieven verwerkte en zelfs tot in het hartje van Groningen en Friesland op huisbezoek ging. Aan het werk van deze commissie is het ongetwijfeld te danken, dat vele eenvoudige gezinnen behoed zijn voor verdriet en ellende. Bij een bezoek aan Schoonhoven trof men dan ook geen prikkeldraad of cellen aan, doch begrip voor de moeilijkheden, zowel van de Amsterdamse volksjongen, als van de aan zijn grond vastgegroeide boerenzoon en bovenal een niet te definiëren sfeer van eerlijkheid en openheid, flinkheid en zelfrespect, waarvan verreweg de meeste deserteurs al spoedig de heilzame werking ondervonden.

Zorg werd gedragen zowel voor het onderhouden van de militaire geoeffendheid, als voor een juiste besteding van de vrije tijd. Er werd model geparaadeerd, doch ook werden er wedstrijden georganiseerd, waar de burgerij van Schoonhoven de prachtigste prijzen voor bijeen had gebracht. Kortom, de stemming in het kamp was voortreffelijk. En vertrok er dan weer een contingent, om zich in te schepen, dan nam iedere jongen afscheid, gesterkt door de paedagogische behandeling, die hij had ondergaan, het medeleven dat hij had ondervonden, en tenslotte de handdruk en het persoonlijke woord van zijn commandant.³²

Wil van Kempen geeft in zijn beschrijving een heel ander beeld van het kamp. Over één aspekt bestaat echter geen verschil van mening: het regiem in het kamp leidde er toe, dat de meeste deserteurs er toe gebracht werden zich alsnog in te schepen. Aanvankelijk werden deze jongens dan helemaal niet gestraft, maar later kwam men daarop terug vanwege 'ongewenste repercussies bij de troepen overzee'. Via een uitgebreid herkeuringssysteem werd voorts

32. *Militaire Spectator*, 1948, pp. 356 e.v.

nog een groot aantal deserteurs afgekeurd — waarna slechts een lichte straf volgde. Alle deserteurs werden opnieuw geneeskundig onderzocht, voorts door een psychiater gekeurd en ook door een protestantse of katholieke geestelijke beoordeeld. Ook werden zij op militaire eigenschappen getoetst en op hun sociale omstandigheden bezien. Tenslotte bracht de kommandant van Schoonhoven rapport uit over de betrokkenen. Alle gevallen werden berecht door de Krijgsraad te Velde West te Rotterdam. Men zag daar kans op één zittingsdag tot dertig desertiegevallen te berechten. 'Door het vele werk vooraf, resulterend in het uitstekende psychiatrisch keuringsrapport en de korte, maar rake beschrijving van karakter en persoonlijke omstandigheden in het rapport van de Commandant' was dit mogelijk, 'zonder dat het recht geweld (werd) aangedaan'.³³ De afgekeurden kregen soms slechts twee maanden. De echt 'verstokte' deserteurs konden met twee, drie jaar rekenen. De krijgsraad werkte met een strafplafond van aanvankelijk vier jaar, maar later toen de oorlog langer leek te gaan duren, werd dat verhoogd tot vijf jaar. Het idee daarachter was, dat een deserteur eigenlijk niet eerder vrij mocht komen dan het moment waarop zijn mededienstplichtigen terugkeerden. Een berichtje uit *Het Parool* (29 november 1949) over de krijgsraadzaak tegen Wil van Kempen en Nico de Pater geeft overigens niet de indruk, dat de psychologische inzichten bij de krijgsraad altijd van hoog nivo waren: auditeur-militair majoor mr. A.W. baron van Imhoff 'wilde echter ook met de practisch blanco straflijst van verdachte De P. in Schoonhoven rekening houden en ook met het feit, dat deze platvoeten heeft, wat niet alleen lichamelijk, maar ook geestelijk op een man inwerkt'.

Ook de Zeekrijgsraad moest zich af en toe buigen over een geval van desertie. Op 17 juni 1948 werd een dienstplichtig matroos veroordeeld tot vier jaar gevangenisstraf, waarbij de Zeekrijgsraad te Den Haag onder meer de volgende overweging in de sententie opnam: 'dat de z.g. Indië-desertie niet in hoofdzak voortvloeit uit oorzaken van persoonlijke aard, zodat er niet in de allereerste plaats aanleiding is tot individueel gericht strafrechtelijk optreden, doch de oorzaak van dat delict allereerst moet worden gezocht in het feit, dat in bepaalde bevolkingsgroepen het groepsgeweten ten aanzien van dit misdrijf niet deugt en overtreding van de betreffende rechtsregelen als iets heel gewoons, zelfs als lofwaardig wordt beschouwd, zodat er reden is om door generale beïnvloeding op die speciale groepen in te werken en aan die groepen middels aan de daders op te leggen zware straffen duidelijk te maken waar de

33. T.a.p.: vgl. ook: dr. mr. dr. W. Schuurmans Stekhoven, 'Nota inzake de berechting der Indië-deserteurs', in: MRT, 1948, pp. 353 e.v.

schoen wringt en ook zij het onrecht als zodanig hebben te erkennen.³⁴ In hoger beroep werd door het Hoog Militair Gerechtshof overwogen, dat bij het toepassen van straf geen sprake mag zijn van het bewerken van een 'groepsgeheten', reden dus om de gronden van het vonnis te wijzigen. De straf werd echter gehandhaafd!³⁵

Ook niet-erkende gewetensbezwaarden die bleven dienstweigeren, konden op forse straffen rekenen. Daarbij kwam het overigens ook voor, dat de krijgsraad van mening was dat de weigeraar wel erkend had moeten worden en hem met een lichte straf liet gaan. Op 12 januari 1948 werd door de Krijgsraad te Velde Noord vonnis gesproken over een dienstplichtig onderwijzer, die bleef weigeren nadat zijn gewetensbezwaren niet waren erkend. Een door de krijgsraad gehoorde psychiater meende, dat de beklagde in hoofdzaak door egoïstiese motieven werd geleid. De krijgsraad deelde die mening en oordeelde, 'dat aan beklagde, nu hij de wetten des lands niet eerbiedigt, de opvoeding der jeugd in de huidige maatschappij niet behoort te worden toevertrouwd'. Daarom werd hij niet alleen tot drie jaar gevangenisstraf veroordeeld, maar bovendien ontzet uit het recht tot het bekleden van het ambt van onderwijzer, leraar of hoogleraar bij het openbaar of bijzonder onderwijs voor de duur van acht jaar.³⁶

Deze notities over het vervolgingsbeleid van deserteurs en dienstweigeraars zouden niet volledig zijn zonder vermelding van de rechtszaken tegen degenen die de deserteurs verborgen hielden. Deze mensen konden vervolgd worden wegens 'in tijd van oorlog zonder oogmerk om de vijand hulp te verlenen of de staat tegenover de vijand te benadelen, opzettelijk desertie van een krijgsman in dienst van het Rijk, bevorderen' (art. 104.87, *Wetboek van Strafrecht*). De rechtbanken en gerechtshoven hadden het er moeilijk mee. Sommigen werden veroordeeld tot één of twee maanden gevangenisstraf, maar er volgden ook vrijspraken omdat er volgens de rechtbank geen oorlog of geen vijand (!) was. Bijzonder pijnlijk was de berechting van ouders wegens het verbergen van hun zoon. De rechtbank in Leeuwarden veroordeelde bijvoorbeeld een timmermansknecht tot twee maanden gevangenisstraf wegens het voeden en thuishouden van zijn zoon Jan, waardoor hij hem aan de dienstplicht onttrok. In 1950 werd dit vonnis door het Gerechtshof omgezet in een geldboete van veertig gulden, omdat generale preventie niet meer nodig was.³⁷

34. MRT, 1948, pp. 647 e.v.

35. MRT, 1949, p. 306.

36. MRT, 1948, p. 198.

37. MRT, 1950, p. 375; vgl. ook pp. 194 en 376.

Bij de Krijgsraad te Velde West, waar alle desertie-gevallen behandeld werden, werkte de reserve-officier ir. mr. dr. W. Schuurmans Stekhoven als toegevoegd advocaat. Hij nam de verdediging van vrijwel alle deserteurs voor zijn rekening. Over de daarmee verbonden problemen schreef hij een tweetal nota's, die enig cijfermateriaal bevatten over de deserteurs. De eerste nota werd geschreven bij de voorbereiding van het hoger beroep van een groot aantal door de krijgsraden gewezen vonnissen. Van de 222 tot op dat moment (juni 1948) berechte deserteurs was bij de geneeskundige herkeuring 40% geschikt bevonden en 60% ongeschikt voor dienst in de tropen. Bij 65% konstateerde het psychiatrisch onderzoek verminderde toerekeningsvatbaarheid. Schuurmans Stekhoven legde in zijn verdediging de nadruk op 'streek-gebondenheid' en daarmee vaak gepaard gaande horizonbeperking. Hij konstateerde dat in 90% van de gevallen geboorteplaats en woonplaats samenvielen, terwijl in vele andere gevallen men nog in dezelfde streek woonde. Bovendien kwam bijna twee-derde van de deserteurs van het platteland, met als opvallende uitzondering niemand uit Brabant en Limburg. De preciese verdeling was als volgt (een definitie van platteland wordt niet gegeven)³⁸:

Groningen	23,4%	(platteland	21,3%)	
Friesland	11,2%	"	10 %	
Drente	9,5%	"	9,5%	
Gelderland	4,9%	"	4 %	
Overijssel	5,9%	"	4,9%	
Utrecht	1,4%	"	1 %	
Noord-Holland	31,5%	"	9,5%	Amsterdam 21 %
Zuid-Holland	11,7%	"	4 %	Rotterdam 4 %
				Den Haag 3,1%
Zeeland	0,5%	"	0,5%	

De spreiding van de deserteurs over de verschillende provincies vertoont veel overeenkomst met oude anti-militaristische tradities (bijvoorbeeld in Noord-Holland) en met de spreiding van CPN-stemmers in Nederland. Schuurmans Stekhoven had uit deze tabel dus ook een samenhang met de politieke omgeving af kunnen leiden. Het benadrukken van mogelijk politieke motieven zou overigens zijn cliënten niet ten goede zijn gekomen: de indruk bestond dat de 'politieken' zwaarder werden bestraft. In zijn tweede nota die eind 1949 verscheen, pleitte de advocaat voor een verlaging van de strafmaat, nu

38. Ontleend aan nota Schuurmans Stekhoven, a.w.

de oorlog voorbij was en de troepen naar huis kwamen. In deze nota wordt vermeld dat tussen november 1947 en oktober 1949 duizend deserteurs door de Krijgsraad de Velde West waren berecht, en dat er op dat moment nog 259 in voorarrest zaten, terwijl het wachten nog was op enige honderden onopgespoorden.³⁹ Opgeteld is dat een totaal aantal deserteurs van ongeveer 1500. Het aantal van deserteurs, die via Schoonhoven alsnog besloten te gaan, en van hen die wegbleven na het inschepingsverlof maar vóór het vertrek van de boot gepakt werden, moet vele malen hoger geschat worden. Dat blijkt bijvoorbeeld uit wat Overste Van Brakel vertelde aan het ANP: 'In augustus van dit jaar (1949 — B.D.) kreeg de overste bericht, dat er bij het 432ste bataljon infanterie te Steenwijk massale desertie dreigde. Dit bataljon stond op het punt naar Indonesië te worden uitgezonden en men vreesde, dat vele militairen niet van hun inschepingsverlof zouden terugkeren. Om aan deze desertie het hoofd te kunnen bieden, werden in het geheim de gemeente- en rijks politie en de koninklijke marechaussee van de vijf noordelijke provincies ingeschakeld. Toen na afloop van het inschepingsverlof kwam vast te staan, dat inderdaad vele militairen waren ondergedoken, ging de gezamenlijke politiemacht dadelijk tot actie over. Binnen 48 uur waren 100 onderduikers gearresteerd. Al deze jongens werd zo op het gemoed gewerkt, dat ze tenslotte vrijwillig naar Indonesië vertrokken.'⁴⁰

Wat waren de beweegredenen van de deserteurs? Er waren er, zoals Wil van Kempen, die op basis van hun politieke overtuiging principieel weigerden deel te nemen aan een koloniale oorlog. Velen schrokken van de verhalen over het optreden van de nederlandse troepen in Indonesië, waarbij brandstichting en marteling van gevangenen werden gemeld. De grote massa bracht bezwaren van minder principiële aard naar voren. Zij wensten hun baan niet te verliezen, of hun ouders of meisje niet te verlaten. De vermenging van de verschillende argumenten werd gebruikt om desertie in de pers belachelijk te maken en daarmee van zijn politieke betekenis te ontdoen. Die is juist gelegen in het feit dat de Indonesië-oorlog zó onpopulair was, dat ieder argument om niet te gaan door grote groepen mensen als legitiem werd ervaren.

Wil van Kempen en het Landelijk Actie Comité Schoonhoven

Op 22 juni 1949 werd een wapenstilstandsovereenkomst gesloten tussen

39. *Tweede nota betreffende de berechting van de (resterende) Indië-deserteurs* (brochure).

40. *De Waarheid*, 20 december 1949.

Nederland en de Republiek Indonesië. De Soevereiniteitsoverdracht kwam in zicht. De onderduikers kwamen nu boven water en meldden zich. De gevangenen raakten vol. Door de legerleiding werd geprobeerd zoveel mogelijk jongens alsnog naar Indonesië te sturen, waarbij dreiging met zware gevangenisstraffen en zelfs fysiek geweld niet werd geschuwd. In deze periode vallen de gebeurtenissen die Wil van Kempen hierna beschrijft. Na de rel in Nieuwersluis werd hij met zijn ploeg weer teruggebracht naar Schoonhoven. Daar was het ook onrustig. De datum waarop 'de laatste boot' zou vertrekken naderde. De jongens stonden permanent onder pressie. Er werd gepraat over een opstand. De onderwijzer van het dorp waarschuwde *De Waarheid*, dat er iets aan de hand was in het kamp, naar hij meende een hongerstaking. Toen er een ouderdag in Schoonhoven werd gehouden, ging een verslaggeefster van *De Waarheid* mee op bezoek. Ook een vertegenwoordigster van de Nederlandse Vrouwen Beweging (NVB) kwam mee. De moeder van Wil had voorgesteld een actie te beginnen rond de problemen van de Indië-deserteurs en in principe was het NVB-bestuur daar wel voor te vinden.⁴¹

Op zondag 23 oktober 1949 kwamen honderden ouders en gezinsleden naar Schoonhoven. Het was een koude en verre reis, zeker voor de vele Friezen en Groningers, maar de moeite waard. Vijf uur lang konden zij met hun jongens samen zijn. Veel gepraat werd er niet. De kampeleiding bracht de ouderdag duidelijk als een afscheidsdag. Vijf dagen later zou de boot vertrekken. De meeste jongens wilden niet gaan, maar zij waren bang, dat geweld gebruikt zou worden. Iedereen kende het verhaal van de acht deserteurs, die eind augustus geboeid aan boord van hun schip waren gebracht (één van hen werd later weer van boord gehaald, omdat hij te ziek was om te vertrekken). En de ervaringen in Nieuwersluis hadden de jongens niet optimistischer gemaakt. De ouders werden gekonfronteerd met een sfeer van angst en verbetenheid. 'Den zoon van mij is op alles voorbereid met zijn kameraden van 11 man die bij hem in de cel zitten en zullen zich tot het uiterste verzetten als geweld zou gepleegd worden om toch te moeten vertrekken.' (Noordwolde, 25-10-1949)⁴². Toen de bezoektijd voorbij was, wandelde een grote groep ouders naar het dorpskafé om nog iets te drinken alvorens de reis naar huis te aanvaarden. Er werd druk gepraat over wat zij

41. Het verslag van de ouderdag is gebaseerd op gesprekken met mevrouw N. te Kronnie-Boudewijn (NVB) en mevrouw G. van der Molen (*De Waarheid*), die ook op andere punten waardevolle informatie verschaften.

42. In het onderstaande zullen verschillende brieven uit het archief van het LACS worden geciteerd. De brieven worden aangeduid met plaats van herkomst en datum.

gehoord en gezien hadden. Temidden van het geroezemoes ging iemand op een stoel staan en riep om stilte. Hij kwam uit Friesland. 'We moeten iets doen', zei hij, 'Wij ouders hebben de plicht om onze jongens te steunen en in ieder geval moeten we zekerheid hebben dat ze niet met geweld bedreigd zullen worden.' Andere sprekers en spreeksters volgden. Ook de aanwezige NVB-waarneemster voerde het woord. Iedereen was het er mee eens, dat er iets gedaan moest worden. Uiteindelijk werd besloten een audiëntie bij de minister van Oorlog Schokking aan te vragen en een handtekeningenactie te voeren ter ondersteuning van de jongens. Er werden adressen uitgewisseld, en een aantal moeders in Amsterdam nam op zich het eerste persbericht te versturen. Zo kwam het Landelijk Comité van Actie tegen Uitzending van Militairen uit Schoonhoven naar Indonesië tot stand (later genoemd het 'Landelijk Actie Comité Schoonhoven', LACS).⁴³ Het sekretariaat van het Comité berustte bij de moeder van Wil.

De woensdag daarop sprak een groepje ouders met minister Schokking, die hun de verzekering gaf, dat als de jongens bleven weigeren, zij normaal voor de krijgsraad zouden komen. In Leeuwarden, Amsterdam en Rotterdam werden diezelfde avond vergaderingen gehouden. Ongeveer zestig ouders namen in het amsterdamse Bellevue een motie aan, waarin zij de regering nogmaals vroegen de deserteurs niet naar Indonesië te sturen.⁴⁴ Daarna ging nog een aantal moeders naar Rotterdam, waar de 'Zuiderkruis' klaar lag voor vertrek. De kade was afgezet, marechaussee was overal aanwezig, en het was donker. Vergeefs tuurden de vrouwen in de richting van de loopplank. Legertrucks reden af en aan. 'Midden in de nacht werden we ingeladen... Eén meter van de loopplank weer uitgeladen. Voordat je het dan goed en wel in de gaten had, stond je op de plank en werd je aan boord geronseld, wat weer vergezeld ging van de bedreiging met 15 jaar gevangenisstraf enz. Ik gooide mijn plunje neer en zei dat ik niet ging.'⁴⁵

Door de persberichten van het LACS en de geruchten over een opstand in Schoonhoven, begonnen journalisten van verschillende kranten om meer informatie te vragen. Kolonel Sluyter, kommandant te Schoonhoven, hield een perskonferentie, om 'de menselijke en persoonlijke zijde van dit vertrek' te belichten. 'Heus, dames en heren, op een zestal na hebben deze jongens geen misdadige aanleg. Ze zijn alleen bang om naar Indië te gaan, bang voor wat ze

43. In het archief van het LACS bevonden zich drie persberichten: van 24 oktober, 27 oktober en 4 november 1949.

44. Persbericht, vgl. noot 43; vgl. ook: *Vrede en Opbouw*, uitgave van de NVB, 3de jrg., nr. 7.

45. Jan Maarssen, in: *Jeugd*, juni 1950.

niet kennen.⁴⁶ Slechts twee journalisten maakten van de gelegenheid gebruik om met de jongens in het ruim te gaan praten. De jongens vertelden, dat hun was gezegd, dat zij ten hoogste een jaar in Indonesië zouden zitten. Van officiële zijde werd echter tegengesproken, dat een dergelijke toezegging was gedaan.⁴⁷

Het verhaal van kolonel Sluyter stond ook in de schoonhovense krant. De achtergebleven deserteurs en vooral natuurlijk de zes 'misdadigers' begrepen, dat over de ware toestanden in Schoonhoven weinig bekend was geworden. Teneinde de mensen van *De Waarheid* en het ANJV uit de eerste hand voor te lichten, ontsnapte Wil van Kempen uit het kamp. De schoten van de verbaasde wacht misten hun doel en in het schemerduister wist Wil aan zijn achtervolgers te ontkomen. Na kilometers lopen kreeg hij van een tweetal boerenjongens geld om de trein naar Amsterdam te kunnen betalen. Daar deed hij zijn verhaal, bezocht nog een vergadering van de NVB en keerde de volgende ochtend weer naar het kamp terug.

Zo begon langzamerhand informatie door te dringen over de gang van zaken rond dit vertrek. De *Heerenveense Koerier* wist te melden, dat uiteindelijk 161 Schoonhoven-jongens met de 'Zuiderkruis' vertrokken waren, terwijl 82 waren blijven weigeren, ondanks het dreigement van vijftien jaar gevangenisstraf (zeveneneenhalf jaar voor desertie, en nog eens zeveneneenhalf jaar voor weigering). In een persbericht (4 november) spraken de ouders hun verontwaardiging uit over deze 'geestelijke geweldpleging'. Velen van hen verkeerden intussen nog in onzekerheid omtrent de verblijfplaats van hun zoon. Groepjes moeders die bij de gevangenis in Rotterdam kwamen informeren, kregen slechts ontwijkende antwoorden. Het Actie Comité besloot meer bekendheid aan de zaak te geven door het organiseren van protestbijeenkomsten en het verspreiden van een pamflet. Uit onverwachte hoek kregen de moeders steun. De advocaat Schuurmans Stekhoven protesteerde in een pleidooi bij de krijgsraad tegen de gang van zaken: 'Ik acht het ernstig, dat van de uiteindelijk 161 met de 'Zuiderkruis' naar Indonesië vertrokken deserteurs, slechts een klein gedeelte vrijwillig is gegaan.' Zijn klachten werden door de Generale Staf en het Ministerie van Oorlog ongegrond verklaard. Wellicht waren deze intimidatiepogingen niet zo uitzonderlijk als Schuurmans Stekhoven dacht. Ook later nog werd op deze wijze pressie uitgeoefend op de deserteurs. Na de 'laatste' boot, vertrokken er namelijk nog diverse 'allerlaatste' boten, waarop nog kleine groepjes

46. *De Waarheid*, 29 oktober 1949.

47. T.a.p.

deserteurs naar Indonesië werden gebracht. 'Nu aanstaande 3 februari gaat er weer een boot. Allerlei toespraken werden er gehouden. Ze hebben, zo zeggen zij, nog een laatste kans opgezet alsnog naar Indië te gaan. 24 Jongens zijn bezweken onder de persing van hoge straffen te worden veroordeeld, en de rest die niet tekenen worden veroordeeld. Ze moesten tevens een papier tekenen, dat ze opzettelijk weigerden: als ze dat papier ook niet tekenen wilden, werden ze direct opgesloten in het huis van bewaring... De jongens liggen te huilen in bed... Mijn jongen heeft een hersenschudding gehad en is steeds niet goed meer, en heeft uit angst dan maar dat papier opzettelijk geweigerd getekend, omdat hij niet opgesloten wilde worden. Is dat nu recht? Ze zouden bezoek hebben eerste zondag februari maar dat vervalt nu waarschijnlijk.' (Haarlem, 28-1-1950) 'De zoon van schipper Bakker had ook bezoek van de Dominé gehad en vertelde hem dat hij een brief van vader had gekregen en dat die het goed vond dat hij naar Indië ging. De jongen antwoordde dat hij loog, dat zijn Vader nooit een Dominé zou schrijven en vroeg of hij de brief mocht lezen. Dit werd geweigerd. De zoon van Bakker zei hierop als mijn moeder nu nog een brief had geschreven dan wist ik het nog niet zeker, maar zij zou ook niet aan een Dominé schrijven. Op dat twistgesprek kwam er een militair binnen (rang was hun onbekend) die vroeg wat er aan het handje was. Toen antwoordde de jongen, de Dominé beweert dat hij een brief van mijn Vader heeft gekregen, maar ik zeg dat hij liegt want mijn Vader kan geen letter zo groot als een koe. Waarop beiden vertrokken.' (Groningen, 4-1-1950)

Inmiddels schreven de kranten, dat alle nederlandse troepen in 1950 zouden terugkomen. Enkele ouders vonden dat de jongens maar beter konden gaan, wanneer het nog maar zo kort duurde. De straffen die in december nog door de krijgsraad werden opgelegd aan een groep van 22 Schoonhoven-jongens, waren bepaald niet mals. Zij varieerden tussen één jaar en tien maanden en drieëneenhalf jaar.⁴⁸ Dan kon je beter een half jaar naar Indonesië gaan. Tegelijkertijd cirkuleerden echter geruchten, dat de troepen-zendingen nog helemaal niet afgelopen waren. *Het Parool* bracht op 12 december het bericht, dat de troepen die op dat moment vertrokken niet naar Indonesië gingen, maar naar Nieuw-Guinea om daar de orde te handhaven. Een andere aanwijzing leek de verlenging door de Tweede Kamer van de wet die uitzending van dienstplichtigen mogelijk maakte. In deze sfeer van twijfel over de zin van het weigeren, was het niet eenvoudig actie te voeren. Anderzijds schiep het naderende einde van de oorlog de mogelijkheid

48. KHA, 1950, nr. 966.

het protest tegen de gedwongen uitzendingen te combineren met een pleidooi voor amnestie voor alle deserteurs en weigeraars. Het comité verlangde 'dat niet alleen aan de jongens, die tegen hun wil weggevoerd zijn, recht wordt gedaan, doordat zij weer teruggezonden worden, maar eist op grond van de jongste regeringsverklaringen, waarbij verklaard werd dat er geen troepen meer naar Indonesië zullen worden gestuurd, dat alle jongens die reeds gestraft zijn of zij die nog gestraft zullen worden wegens desertie, amnestie wordt verleend. Het eist bovendien dat alle jongens, die eveneens weigerden naar Indonesië te gaan en doordaar een opgejaagd bestaan als onderduiker leiden, straffeloos kunnen opduiken.'⁴⁹ Er werden 500.000 manifesten gedrukt, waarboven met dikke letters het woord ANNESTIE (!) prijkte. De manifesten werden verspreid, waarna men met petitionnementslijsten op pad ging. Verscheidene afdelingen van de CPN, de NVB en het ANJV deden mee. In sommige plaatsen werd samengewerkt met de 'Vredesbeweging'. De friese 'afdeling' van het LACS publiceerde zelfs een gestencild krantje *Schoonhoven*, dat voor 3 cent werd verkocht. Duizenden handtekeningen werden verzameld, en op vele plaatsen in het land werden demonstratieve bijeenkomsten gehouden, waar moeders het verhaal van hun zoon vertelden. In mei 1950 was het bedrag dat alleen al de NVB-afdelingen hadden verzameld voor het LACS, gestegen tot boven de 1900 gulden. Het geld werd onder meer besteed aan juridische bijstand en als tegemoetkoming in de reiskosten van sommige ouders, die anders niet in staat zouden zijn hun zoon in de gevangenis te bezoeken.

Er waren ook frustraties. 'Het verspreiden en ophalen van manifesten gaat niet vlekkeloos. Men zegt dat het allemaal CPN mensen zijn. Nu moet het geld steeds van dezelfde mensen komen.' (Groningen, 16-1-1950) 'Men is hier bang dat het een communistische beweging is' (Wieringermeer, 20-12-1949). Velen spraken hun sympathie uit, maar weigerden een handtekening te zetten. Sommige ouders lieten niets meer van zich horen, maar er waren ook moeders die hun blijdschap uitten eindelijk mensen gevonden te hebben bij wie zij hun nood konden klagen. In vaak lange, onbeholpen brieven schreven zij over de arrestatie van hun zoon. 'Ik wil u zeggen dat we met u allen meeleven, daar het ons nog vers in het geheugen zit, hoe men ons jongen op 2 september gehoeid als de eerste de beste misdadiger weggevoerd hebben' (Slootdorp, 26-12-1949). 'Wat mijn zoon betreft het volgende. Hij is in de nacht van 13-14 oktober 1948 op een gestapo manier van zijn bed gelicht en de volgende dag naar Schoonhoven gebracht' (Hippolytushoef, 20-12-1949). Een moeder, wiens man en oudste zoon tijdens de oorlog waren ondergedoken,

49. *Vrede en Opbouw*, 3de jrg., nr. 8, december 1949.

schrijft dat haar jongste zoon nu ook al weer anderhalf jaar ondergedoken is: 'Dit gezin is nu al vele jaren nooit compleet geweest en het zou voor betreffende zelf, zijn moeder en drie overgebleven oudjes (NB één van de redenen waarom hij niet ging) weer vreselijk zijn wanneer de betreffende nu weer in gevangenschap zou worden gebracht' (Oude Horne, 3-4-1950). Een andere vrouw schrijft: 'Toen kwam de militaire politie hem halen. Ik was juist 7 maanden in verwachting van onze eerste baby. Mijn man is naar Schoonhoven gegaan, en is daar gekeurd en werd goedgekeurd voor Indië. Maar mijn man bleef weigeren en ging niet. Hij is toen overgeplaatst naar het huis van bewaring in Rotterdam. Hij is daar blijven weigeren zelfs voor alle diensten. Hij is daarna voor de krijgsraad geweest in Rotterdam, en werd veroordeeld tot 4 jaar met aftrek van voorarrest. (...) Wij hebben toen hoger beroep aangetekend, dat grapje kost ons maar liefst f 300,— (...) Nu is mijn man weer voorgeweest en nu hebben we de 13de December uitslag gekregen. De straf is, schrik niet, 4 jaar met aftrek van voorarrest' (Zaandam, 14-12-1949). De akties van het Comité golfdén intussen van rechtszaak naar rechtszaak. Lang voor het begin van de zitting stonden drommen vrouwen op de stoep van het gerechtsgebouw. De tribune was gevuld. Moties en protesten werden in allerlei vergaderingen en in bedrijven aangenomen en verzonden naar het Ministerie van Oorlog. Velen deden mee aan het zenden van pakketten en briefkaarten naar de gevangenen. Dat laatste tot groot verdriet van de gevangenisdirecteuren, die dat allemaal moesten opslaan. Zo kreeg Wil van Kempen, toen hij de gevangenis verliet, een groot pak prentbriefkaarten mee die al die tijd voor hem waren bewaard.

Toen de stroom van rechtszaken voorbij was en de troepen inderdaad in 1950 naar huis kwamen, begon het LACS te verlopen. De aktieve mensen gingen verder in het Haven Vredes Comité en de Volksraadpleging tegen de atoombom. De akties voor amnestie werden voortgezet door het Amnestie-Comité van mevrouw mr. T. Soenito-Heyligers, dat in het najaar van 1950 werd opgericht. Maar er kwam geen amnestie. De jongens bleven gevangen. 'Vele veroordeelden zitten in Veenhuizen of Norg, waar zij turf moeten steken voor 5 cent/m². Anderen zitten in gevangenis­sen als Spijkerboor, waar de omstandigheden zeer slecht zijn. Vrouwen van de veroordeelden krijgen een lage steunuitkering, nl. f 15,— per week. Nu wordt ze gevraagd om in de mijnen in Zuid-Limburg te gaan werken, waardoor ze iets meer verdienen — natuurlijk blijven ze loontrekkers — maar nu komt het ergste: er wordt hun dan tevens gevraagd om 10% van hun loon af te staan voor de gewonde militairen die uit Indonesië terugkomen!'⁵⁰ 'Onze zoon heeft het één week volgehouden in de mijnen. Zij beloven je daar meer vrijheidsbeweging. Nou

dat heb ik daar zelf meegemaakt bij ons eerste bezoek aan onze zoon. Hij moet het zwaarste werk doen. Kolen boren op een diepte van 378 meter in drie-ploegenstelsel van 2 tot 10 uur met maar een kwartier schaft. Ze worden naar de mijn toegebracht onder bewaking van drie man met de stengun op de schouder. Zo worden ze ook 's avonds weer gehaald. Het kamp is afgerasterd met hoog prikkeldraad. Ze mogen het kamp niet verlaten en liggen daar met NSB en SS-ers, sommigen hebben straffen van 18 en 20 jaar voor een onderduiker doodschieten' (Groningen, 18-2-1950). Noch de voorwaardelijke invrijheidsstelling van NSB-ers, noch de repatriëring van de troepen uit Indonesië waren voor de minister van Justitie aanleiding om de bestraffing van de deserteurs en weigeraars te herzien, want, aldus de minister, 'deze uitzending buiten Nederland kan best weer gebeuren'.⁵¹

Vrij

Tot zover deze schets van de akties tegen de troepeninzendingen en het verschijnsel Indië-desertie. Het nu volgende verhaal van Wil van Kempen schildert op indringende wijze de spanning en het persoonlijke drama, die achter alle cijfers en kriegsraadsententies schuil gaan. Wil verbleef twee jaar en elf maanden in een dozijn verschillende gevangenissen. 'Bij iedere verhuizing werden we geboeid. Eénmaal moest ik een half uur geboeid staan wachten op het perron in Amsterdam.' Hij zat opgesloten met oorlogsmisdadigers als Aus der Fünt en Viebahn. Hem werd verteld dat hij gratie kon krijgen, als hij spijt betuigde — maar hij had geen spijt. Op 24 juli 1952 kwam hij vrij, samen met zijn makker Nico de Pater. De avond tevoren waren zij nog snel overgebracht naar het Huis van Bewaring te Den Bosch, zodat de ouders en een uitgebreid ontvangstkomitee voor niets stonden te wachten in Vught. Uiteindelijk trof men elkaar echter, en volgde een zegetocht in een open wagen met bloemen door Amsterdam. Diezelfde avond nog spraken Wil en Nico op een demonstratieve bijeenkomst in Krasnapolsky voor de invrijheidsstelling van Piet van Staveren. Er was nog veel te doen en drie jaren waren voorbij, 'drie jaar, die je nooit meer kunt inhalen'.

50. *Vrede en Ophouw*, 3de jrg., nr. 10, februari 1950.

51. *Memorie van Antwoord op de Justitiebegroting voor 1950 aan de Eerste Kamer*, stuk 70a, p. 7.

Na mijn arrestatie

Ervaringen van een Indië-deserteur

Na m'n arrestatie (in september 1949) werd ik via de Doelenstraat geboeid overgebracht naar de Jennerstraat in Amsterdam. De cel was klein; ik kon net naast m'n hangmat staan. Op mijn tenen staande kon ik een deel van de straat zien. Ik kon in de figuren die 's avonds in de straat stonden en naar ik dacht iets riepen, niet m'n moeder en m'n meisje onderscheiden. Ik was 19 jaar; ik had het gevoel dat ik alles zou kunnen doorstaan, behalve dat opgesloten zijn in die kleine benauwde ruimte waarin ik me letterlijk niet kon bewegen.

De late zomergeuren, welke af en toe m'n cel binnendrongen, maakten m'n gevoel van troosteloosheid nog intenser. Ik las en herlas de literaire expressies welke vorige gevangenen op de celmuren hadden achtergelaten. Ik telde de letters en fantaseerde voor iedere letter een maand gevangenisstraf.

Ik dacht aan "thuis", aan het hotelletje waar ik met m'n meisje had geslapen. Nee, ik vond het leven niet zo fijn.

Naast me zat een Israëliër, welke geëmigreerd was naar Israël en werkte in een kibboets. Bij een bezoek aan ons land was hij gearresteerd (het was de nazi's niet gelukt) op verdenking van ontduiking van de dienstplicht. De Israëliër had voor hetere vuren gestaan en hij vizelde m'n geslonken moreel weer op.

Na het verhoor: waar ondergedoken? Bekend met verblijfplaats andere deserteurs? Lid van politieke partij? Welke krant? volgden urenlange discussies.

Ik motiveerde m'n weigering naar Indonesië te vertrekken uit m'n politieke overtuiging. De wachtcommandant en z'n korporaals probeerden me van m'n ongelijk te overtuigen. Toen dit niets uithaalde, ging de wachtcommandant staan en zei op een ietwat plechtige toon: "vanaf heden Van Kempen, bevindt u zich onder streng arrest."

Na een week werd ik op transport gesteld naar Schoonhoven. Ik werd overgedragen met de instructie "streng arrest, zorg dat hij niet ontsnapt."

Na fouillering werd ik door een met een sten bewapende militair weggevoerd. Boven de cel stond "3 personen". De cel was vroeger in gebruik als paardestal. In de cel zaten 7 jongens.

Er werd weinig notitie van me genomen. Ieder was blijkbaar bezig met eigen problemen. Ik begon een gesprek met een jongen, die maar wat voor zich uitstaarde. Z'n moeder was ernstig ziek, waarschijnlijk stervende, z'n vrouw verwachtte een baby. (Deze militair is later "vrijwillig" naar Indonesië vertrokken).

Diezelfde dag hoorde ik nog de geschiedenis van de acht Indonesië-weigeraars, die geboeid op de boot werden gebracht. Het werd me verteld door een ooggetuige, een militair, zelf gelegerd in Schoonhoven, die 5 dagen streng in onze paardestal onderging. "Ze gooiden ze geboeid in de wagen. Eentje hebben ze in het wachtlokaal bewusteloos geslagen."

De ooggetuige had met 2 of 3 medegetuigen een ondertekend verslag gezonden aan de voornaamste landelijke dagbladen. Alleen de Waarheid plaatste het. Na 2 dagen was het aantal gearresteerde deserteurs in onze 3-persoons paardestal gestegen tot 13. Er stond een brits in de cel, bestemd voor 3 personen. Daar sloepen nu 5 bevoorrechte gevangenen op. Onder de brits sloepen er 4, de overblijvende 4 op de rest van de grond.

Met ons dertien bezaten we 4 etensblikjes en evenveel vorken. De gehele dag was het halfdonker in de cel; het afgerasterde raam liet weinig licht door. Dit raam werd geblindeld, zodat het volkomen donker werd. We slaagden erin het weer te verwijderen.

De eerste dagen werden we niet "gelucht". We konden ons niet wassen. Daar was "geen tijd" voor.

Later ging het iets beter. 's Avonds mochten we onder bewaking strozakken halen met enkele dekens. We stikten bijna in het stof van de strozakken.

Schrijven naar ouders of vrouwen werd niet toegestaan. De meeste ouders of vrouwen van mijn celgenoten wisten niet waar hun zoons of mannen waren. Tijdens het strozakken halen, slaagde ik er in een met een stompje potlood geforceerd vrolijk geschreven brief aan een militair te geven, welke hij voor me verzond.

De stemming in de overvolle cel werd er niet beter op. Geen contact met ouders of vrouw, onzekerheid over de toekomst, gespeculeer over straffen, zal het meisje toch op me wachten, hoe redt mijn vrouw het met het kind? Zouden ze mijn vader werkelijk gevangenisstraf geven, omdat ik thuis ondergedoken was? Zal mijn moeder werkelijk sterven?

Af en toe vlogen van optimisme. Tientallen gearresteerde onderduikers kwamen Schoonhoven binnen. We hoorden af en toe iets bij het avondlijk strozakken halen. Er zaten nu in de één-persoons cellen 4 gevangenen. Schoonhoven zou overvol raken en dan misschien

Die avond bij het strozakken halen, zag ik een gevangene, die zich in een aanval van razernij het gezicht had opengehaald. Wenkbrauwen waren beschadigd, mondhoecken uitgescheurd. Hij maakte een zeer verwilderde indruk.

Af en toe hoorden we van zelfmoordpogingen van gevangenen in de a-barakken. Door verhangen of het doorsnijden van de polsslagaders.

Eindelijk kwam de dag dat een sergeant namen afriep van gevangenen, welke voor luitenant Van Kaam moesten verschijnen. Ook mijn naam stond op het lijstje. Deze luitenant had bij de gevangenen een niet al te beste reputatie. De luitenant, bijgenaamd de beul, had als taak de Indonesië-weigeraars van de onjuistheid van hun gedrag te overtuigen. Hij beschikte daarbij over een heel arsenaal van gevangenisstraffen, variërend van $7\frac{1}{2}$ tot 15 jaar, al naar gelang de koppigheid van de gevangene.

We marcheerden naar de a-barakken waarin de luitenant zijn domicilie had. Tijdens dit uitstapje konden we nog kennismaken van het drilsysteem, welke op onwillige gevangenen werd toegepast. Om het moreel te breken, werd de "stormbaan" toegepast, een paar keer achter elkaar.

Op de grond lag een bewusteloze militair. Een sergeant stond er onverschillig bij; hij gaf enkele militairen bevel de jongen weg te slepen. (Emoties bedwingen, die sergeant niet op z'n smoel slaan).

We werden opgesteld, 3 meter naast elkaar. "In de houding, voor je uitkijken, niet praten."

De eerste die van de luitenant terugkwam vroeg ik bij het passeren: en ...? Hij hilde, "wat een boef, $7\frac{1}{2}$ jaar."

Het was mijn beurt. Ik salueerde. Van Kempen? De gebruikelijke vragen: lid van organisaties, welke krant lezen jullie thuis. Dan "weet je wel dat je als je in je weigering volhardt, gestraft zult worden met $7\frac{1}{2}$ jaar eenzame opsluiting?" Dat was me bekend. "Of 6 jaar mijnen?" Ook bekend.

"Maar het is toch je plicht te gaan" schreeuwde hij. "De jongens in "Indië" moeten toch ook worden afgelost?" Een beetje goedkoop, dat speculeren op m'n eergevoel, dacht ik. "Luitenant, u stelt me toch niet verantwoordelijk voor de uitzendingen naar Indonesië? U weet toch wel dat de verantwoording daarvoor bij de regering ligt?" "Je kunt wel gaan", zei hij dreigend. Ik salueerde en ging. Het viel nogal mee.

Enkele dagen later kregen we bevel ons klaar te maken voor transport. Bestemming werd niet verteld. Dat we niet naar de a-barakken in Schoonhoven zelf promoveerden, verklaarden we door de overbezetting. Dagelijks kwamen tientallen onderduikers binnen.

We moesten met ongeveer 20 deserteurs plaatsnemen in een militaire vrachtwagen. In de auto leerde ik Dries kennen. Hij bleek sergeant te zijn van mijn onderdeel. Hij had 14 dagen cellulair gezeten, na een bijna geslaagde poging tot ontvluchting. Bij het verhoor na zijn arrestatie werd een revolver op hem gericht en werd hij herhaaldelijk in het gezicht geslagen.

Onze bestemming bleek Rotterdam te zijn. We stopten voor een gebouw en Dries werd gesommeerd uit te stappen. Onder bewaking verdween hij in het gebouw. 5 Minuten later kwam hij terug. "Nu weet ik wat ik ben" zei hij sarcastisch. "De auditeur militair vindt me een schande voor het Nederlandse leger."

Hij scheurde z'n strepen van zijn mouw.

We hervatten onze onderbroken rit en stopten voor het hulpgebouw van het huis van bewaring. Na het administratieve gedeelte en het nemen van vingerafdrukken, werden we op zalen geplaatst, welke voor 24 man waren ingericht. Deserteurs, dienstweigeraars en een klein aantal criminelen. We werden beziggehouden met erwten lezen en zakjes piakken. We werden 2 keer per dag gelucht in een op het dak geplaatste kooi, waarbij we een cigaret mochten roken (peukjes inleveren).

We konden nu naar huis schrijven. Maar brieven bereikten ons pas na 14 dagen, als de censuur ze doorliet.

Geestelijken deden verwoede pogingen om jongens "bereidverklaringen" te doen ondertekenen. Niet éénmaal intervenieerden ze ten gunste van een gevangene, welker desertie vaak dramatische oorzaken had.

Met het noemen van straffen waren ze vaak royaler dan de militaire autoriteiten zelf.

We waren blij als het signaal ging en we konden gaan slapen, onze rammelende magen niet meer voelden en onze zorgen konden vergeten.

Na 3 weken: klaarmaken voor transport. Helemaal onverwachts kwam het niet. In voorafgaande dagen waren enkele tientallen gevangenen van onze en andere zalen met onbekende bestemming vertrokken. De verwachting was dat we weer naar Schoonhoven zouden vertrekken. Onze 6 militaire bewakers lieten niets los. Het werd ons gauw duidelijk dat het transport niet naar Schoonhoven zou gaan. Toen we in de buurt van Utrecht kwamen,

eindigden onze speculaties; onze bestemming zou niet anders kunnen zijn dan het tuchtkamp Nieuwersluis. Het kamp maakte op ons een minder prettige indruk. Na registratie en fouillering werden we een met prikkeldraad omgeven barak binnen gebracht. Tot onze grote vreugde troffen we daar onze kameraden aan van de vorige transporten.

De barak bleek een oude tochtige boerenschuur te zijn. De deserteurs slenterden doelloos in het rond. Gerrit, een rustige kalme Fries die ik in het huis van bewaring had leren kennen, bracht me op de hoogte van de omstandigheden in het kamp. "We hebben hier van alles niets, we zouden een kern moeten vormen en proberen hier het één en ander te verbeteren." Met nog een aantal deserteurs bespraken we de mogelijkheid van het vormen van een kern en welke zaken die aan de orde zou stellen. We kwamen overeen dat we dit aan de deserteurs zouden voorleggen.

Inmiddels werden door gedetineerden uit het strafkamp delen van bedden aangesleept. Een sergeant gaf ons bevel de bedden in elkaar te zetten. We maakten geen aanstalten om het bevel op te volgen. "We hebben sinds vanmorgen niets gegeten", zei Dries. "Kan me niets schelen" schreeuwde de sergeant. "Maar ons wel" kwam het van alle kanten. De sergeant zwaaide zich over de tafel, die hem van ons scheidde, gummistok in de hand en tegen Dries: "en nu vlug." "Je hebt een gelijke niet te commanderen" zei Dries. "Ik ben ook sergeant." De sergeant keek wat schaapachtig en wat minder zelfverzekerd. "Dan moet je je onderscheidingsteken dragen." Dries trok z'n jack, waarvan hij z'n strepen had gescheurd, uit, wees op z'n epauletten en zei droog: "zo goed?"

"Dus jullie zetten de bedden niet in elkaar?" "Eerst eten sergeant", zei ik. De sergeant mompelde iets van "maatregelen nemen" en verdween. Even later stapte een adjudant de barak binnen: "zetten jullie even de bedden in elkaar" speciaal tegen Dries, die ongetwijfeld nu gesignaleerd was als sergeant. "We hebben sinds vanmorgen niets gegeten" zei Dries. De kring rondom ons groeide. "Dat wil dus zeggen: niet eten, ook niet werken", met de intonatie, weet wel wat je doet. "Precies", zei Dries kalm maar hij sloot iedere andere mogelijkheid uit.

"Zo", zei de adjudant, de tijd nemend om z'n verbazing te verwerken. "zo". Rondom hem een haag van onverzettelijke jongens. "Maar ik kan nu toch niet voor eten zorgen", het klonk wat verontschuldigend. "Over een uur of twee krijgen jullie avondeten." De adjudant verdween.

Na het avondeten ging Jan, met wie we over de vorming van een kern hadden gesproken, staan en verzocht de gevangenen nog even te blijven zitten. Wat verwonderd gaven ze gehoor aan zijn verzoek.

Hij vertelde dat er onder een aantal gevangenen het idee was ontstaan een kern te vormen. Deze kern zou ten doel hebben de levensomstandigheden in de barak te verbeteren. Er zou gevraagd kunnen worden om luchten, sigaretten, enz. De jongens luisterden geïnteresseerd. We kunnen naar onze mening één en ander het beste trachten te bereiken door middel van een door jullie zelf gekozen kern, mensen die jullie vertrouwen hebben. Wie het nut van een kern inziet, steekt z'n hand omhoog. Allen staken hun handen op. Enkele bewakers liepen met gummistokken spelend uitdagend rond. Ik verwachtte dat ze zouden ingrijpen, maar er gebeurde niets. Er werd gediscussieerd op welke wijze deze kern zou worden samengesteld. Alle jongens waren uit het huis van bewaring gekomen, waarin ze zaalsgewijze waren gelegen. Ik stelde voor dat uit iedere zaal één of meer vertrouwensmannen zouden worden aangewezen en dat deze een kern zouden vormen tot een totaal van 6 man. Deze kern zou dan met handopsteking bekrachtigd moeten worden. Dit voorstel werd aangenomen. Gekozen werden Gerrit, Jan, Bram, Dries, Nico en Wil. Nog diezelfde avond formuleerden we onze verlangens, maakten plannen voor ontspanningsavonden.

De volgende morgen riep de kern de jongens in vergadering bijeen. Het snelle gevolg geven aan deze oproep bewees dat de kern goed functioneerde. We legden een lijstje aan van de door ons geformuleerde verlangens: het recht om naar huis te kunnen schrijven, sigaretten, lectuur, dam- en schaakspelen, luchten (we zaten 24 uur van de 24 uur in de barak). Een sergeant stond, met één voet op de bank, gummistok tegen de hak slaand, verveeld toe te kijken, af en toe een spottende opmerking lancerend. Toen op ons lijstje ook spiegels voorkwamen, barstte hij in lachen uit. We negeerden hem.

De jongens gaven hun fiat aan onze opgestelde verlangens.

De vergadering was net geëindigd toen een bewaker de barak binnenstapte en schreeuwde "luchten". "Ook zonder kern krijgen jullie luchten" zei de sergeant triomfantelijk. We namen aan dat de kampeiding niet onkundig werd gelaten van wat er in de barak voorviel en de kern vóór wilde zijn. Diezelfde dag legde Dries de door Nico samengestelde lijst met verlangens aan een luitenant voor en nog dezelfde avond kregen we lectuur, een honderd week- en maandbladen, schaak- en damspelen terwijl voor schrijfsbehoeften toezegging werd gedaan.

Het luchten zou tot 2x per dag worden uitgebreid en bij elke lucht zou een sigaret worden uitgedeeld.

De enkele pessimisten erkenden nu toch het nut van een kern.

We lagen die avond nog maar net in bed, toen een sergeant me beval de tijdschriften die we die dag hadden gekregen, terug te geven. Ik ging staan om de bladen te pakken, toen Dries z'n hoofd oprichtte en vroeg: "wat is dat Wil?" "De sergeant beveelt me de bladen aan hem te geven." "Ik beveel je te gaan liggen" zei sergeant Dries, "voor dat spul ben ik verantwoordelijk." Ik ging weer liggen. "Ik beveel je, geef onmiddellijk die bladen", schreeuwde de sergeant, z'n zelfbeheersing verliezend. Ik ging weer staan. Er klonk nu overal onderdrukt gelach.

Dries was uit zijn bed gekropen en gaf me bevel weer te gaan liggen. "De militair is gehouden het laatste bevel op te volgen" zei ik, ging liggen en sloot mijn ogen. Woedend droop de sergeant af.

Het prestige van de kern was flink gestegen. We konden vaststellen dat het leven in de barak wat draaglijker was geworden. We konden lezen, dammen, schaken, luchten, af en toe een cigaretje roken. Overdag maakten we plannen voor onze ontspanning 's avonds. De kern zorgde voor de orde en hygiëne in de barak en verdeelde de taken, beslechtte de onvermijdelijke ruzies.

De bewaking had zijn gezag moeten afstaan aan de kern.

Na enkele dagen kregen we bezoek van een geestelijke, die een praatje maakte en een partijtje schaakte met één van de deserteurs. De anderen lazen, schaakten of damden.

De kern was bezig met het organiseren van een ontspanningsavond.

Kort na de komst van de geestelijke, kregen we bezoek van de kampkommandant, kapitein Van Randwijk. Hij verzocht ons allen binnennelijk plaats te nemen, hij had iets te vertellen. Nu zouden we onze uiteindelijke bestemming horen, dachten we.

De kapitein sprak lang, wel een half uur leek het me. Nadat hij 10 minuten had gesproken, voelden we een vage onrust. Naarmate de kapitein langer aan het woord bleef, steeg de spanning. De geestelijke was vóór in de barak gaan staan.

De kapitein ging verder en heeft gemeend geen misdadigers jarenlange gevangenisstraf alle bezwaren onderzocht gunst besloten jullie alsnog uit te zenden terug uit Indië na goede dienst straffen wellicht kwijtgescholden overmorgen naar Schoonhoven afscheid nemen ouders vrouwen 28 oktober Zuiderkruis naar Indië.

Dat was het dan. We zouden bij wijze van gunst, tegen onze wil, tegen onze bereidheid voor de krijgsraad terecht te staan, worden uitgezonden.

Verbijstering en verontwaardiging. Jan en ik waren opgestaan. "Is dat ter sprake geweest in de kamer?" vroeg Jan. "Dat weet ik niet" zei de kapitein.

"Ik krijg mijn opdrachten van boven mij staande autoriteiten."

Er ontstond grote verwarring in de barak, men liep elkaar in de weg, er werd geschreeuwd en gevloekt, een gevangene gaf over. Een derserteur kwam bij me en huilde: "Ik ga niet, m'n moeder is doodziek." Het was alsof hij hulp van me verwachtte. "Sta niet te janken" zei ik impulsief, "als je niet wilt, ga je niet." De kapitein vertrok.

De kern kwam bij elkaar en besloot in de nu ontstane chaotische toestand leiding te geven. Na een korte verandering, waarin we een soort beleidslijn ontwierpen en waarbij we een telegram opstelden gericht aan de Minister van Oorlog Schokking, riepen we de jongens bijeen. Het gevoel van eenheid en saamhorigheid was enorm.

"Allereerst willen we weten of jullie de kern nog steeds erkennen en of zij jullie in deze kwestie ook moet vertegenwoordigen." Hierover bestond grote eensgezindheid. "Nu willen we graag weten wie bereid is zich voor Indonesië te laten inschepen? We verzoeken zij die bereid zijn, zich links op te stellen, zij die bij hun weigering blijven, rechts." Allen gingen aan de rechterzijde staan. "Niemand is dus bereid te gaan? Dan verzoekt de kern jullie uitdrukkelijk te weigeren je naar Schoonhoven te laten transporteren. Als we niet naar Indonesië gaan, is afscheid nemen onnodig. Onze ouders, vrouwen en meisjes kunnen ons ook hier wel bezoeken. Buitendien is transport naar Schoonhoven een eerste stap naar de boot." Ook hiermee waren de jongens het eens, al voelden we allemaal sterke behoefte om met ouders of vrouwen te kunnen praten. En dit was ons bij aankomst in Schoonhoven in het vooruitzicht gesteld.

"Verder heeft de kern een telegram opgesteld aan de minister van oorlog dat we nu aan jullie voorleggen:

55 Indonesië-weigeraars, bijeen in het detentiekamp Nieuwersluis, hebben met grote verontwaardiging kennis genomen van het feit, dat ze tegen hun uitdrukkelijke wil, zullen worden uitgezonden naar Indonesië. Zij eisen van de minister, dat hij deze maatregel zal intrekken en de gedwongen uitzending zal voorleggen aan de eerste of tweede Kamer.

Zijn jullie het hier mee eens?" Een spontaan gejuich barstte los.

"De kern zal zich in tweeën splitsen. De ene helft zal een onderhoud met de kampcommandant aanvragen. We zullen onderhandelen over verdere verbeteringen, we willen nu beslist naar huis kunnen schrijven, verder verhoging van de tabaksrantsoenen. Maar het voornaamste gesprek zal de uitzending zijn. De andere helft van de kern zal in de barak achterblijven. Dit is bedoeld als voorzorgsmaatregel, in geval men dat deel van de kern,

welke aan het onderhoud zal deelnemen, niet naar de barak zal laten terugkeren. Jullie komen dus niet zonder kern. We adviseren jullie onder geen voorwaarde alleen de barak te verlaten. Geestelijken die ons willen spreken kunnen dit in de barak doen. We garanderen hen dat ze niet de minste hinder zullen ondervinden. Voor het geval er geweld zou worden gebruikt, en dat achten we niet onmogelijk, verzoeken we jullie je allemaal achter in de barak op te stellen en je aan de bedden vast te houden. Houd je rustig en blijf eensgezind, we zullen zeker blijven." Met een daverend applaus betuigden de jongens hun instemming met onze voorstellen. Radeloosheid had plaats gemaakt voor vertrouwen en optimisme.

Het onderhoud dat we aanvroegen, werd toegestaan, nadat we de uitdrukkelijke verzekering hadden gekregen, dat we na afloop naar de barak konden terugkeren. Met gemengde gevoelens zagen we ze gaan. Jan, Nico, en Gerrit, Dries, Bram en ik waren achtergebleven, voor het geval ze niet terug zouden komen. Onze bewakers openden nu massaal het offensief. "Doe toch wat er van jullie geest wordt, er is toch niets tegen te doen." We mengden ons steeds in deze gesprekken.

De 3 leden van de kern keerden, na een onderhoud van een uur, naar de barak terug. De voltallige kern besprak het resultaat van dit onderhoud en de maatregelen die we als gevolg van dit onderhoud aan de jongens zouden voorleggen. Nico gaf verslag. We luisterden gespannen. "We kwamen binnen", vertelde Nico, "er werden ons plaatsen aangeboden in fauteuils. Een majoor kwam met cigarettten en we werden met u en mijnheer aangesproken. We zijn er in geslaagd schrijfbehoefden te krijgen, we kunnen dus vanavond naar huis schrijven." Dit resultaat werd met vreugde begroet. "Ook het luchten wordt uitgebreid en per lucht krijgen we nu 3 cigarettten. Het telegram waarvan jullie de inhoud weten, zal naar de minister van oorlog worden gestuurd. Tot zover zijn we dus geslaagd. Nu wat betreft de uitzending. We hebben dit begrepen: de kapitein is een militair en als zodanig zal hij alles in het werk stellen om ons naar Schoonhoven te transporteren. Van hem kunnen we geen medewerking verwachten. We zijn op onszelf aangewezen." De jongens applaudeerden, toen Nico uitgesproken was. Gerrit vulde het verslag aan. "De kapitein meende dat het woord *eisen* wat we in het telegram hebben opgenomen, vervangen moet worden door *verzoeken*. Maar ik vraag jullie, heeft de minister ons ook verzocht of we bereid waren naar Indonesië te worden uitgezonden? We willen dat woord in het telegram laten staan." Een daverend applaus brak los. Gerrit ging verder: "de kern verzoekt jullie al jullie distinctieven en onderscheidingsteken van jullie uniform te

verwijderen. Zolang men tracht ons tegen onze wil uit te zenden, beschouwen we ons als niet te behoren tot één of ander legeronderdeel." We scheurden dadelijk al onze tekenen van onze uniformen. Tot mijn verwondering hielp een sergeant mij met een zakschaartje, toen ik met het verwijderen wat moeilijkheden had. Ik hoorde van één van de jongens, dat deze sergeant had gehuild toen de kapitein ons vertelde van de gedwongen uitzending en de reactie van de jongens hierop.

Later op de avond werd er voor iedere gevangene een velletje papier en een envelop gebracht met een hoeveelheid potloodstompjes. In mijn brief beschreef ik de hele situatie en eindigde: "ik ga niet naar Indonesië" (met hoofdletters) als wilde ik daarmee mijn vastbeslotenheid tot uitdrukking brengen.

De wachten rondom de barak werden uitgebreid, schijnwerpers verlichtten de met prikkeldraad omgeven barak. Binnen liepen twee sergeants, gewapend met pistolen en gummistokken. Ook een herdershond liep nu in de barak. Die nacht sliepen we erg onrustig.

De volgende morgen kregen we bezoek van twee geestelijken. Even later stapte de kapitein de barak binnen. "Wat is dat nou", riep hij, "staan gaan. Als een officier binnenkomt, neem je de houding aan en jullie zijn nog steeds militair." We gingen allen staan. "En alle distinctieven van jullie uniform verwijderd? Dat heb ik gisteren helemaal niet met de commissie (de kapitein sprak niet van kern maar commissie) afgesproken. En dan die brieven; in al die brieven stond dat jullie niet van plan waren, jullie naar Schoonhoven te laten vervoeren. Ik heb in al die brieven een notitie gedaan, dat jullie wel gaan en dat jullie nu wat overspannen bent. Ik begrijp niet dat jullie zo tegenwerken. In Schoonhoven staan de jongens voor hetzelfde feit en ze hebben helemaal geen bezwaar tegen de uitzending en zijn heel rustig." De kapitein keek rond. Dat de jongens in Schoonhoven zo rustig waren geloofde niemand. Enkele jongens maakten opmerkingen.

"Ach", zei de kapitein en er volgde een lange tirade: "ach, ik heb zelf ook grote kinderen, ik weet wat het is jullie zijn mijn logeetjes ik ben jullie pleegvader mijn hart bloedt (hand op het hart), als ik dat zo zie ... tranen wellen in me op" Stomverbaasd hoorden we dit aan. Niemand geloofde aan z'n oprechtheid. "Waarom praten jullie niet eens met de geestelijken. En mogen de jongens van de commissie niet met de geestelijken praten?"

Het was duidelijk dat de kapitein er op uit was onze eensgezindheid te ondermijnen. "Kapitein", zei ik, "de kern heeft de jongens geadviseerd

onder geen voorwendsel de barak te verlaten, ook niet op verzoek van geestelijken. Maar jongens die daar behoefte aan hebben kunnen ongehinderd met de geestelijken praten, in de barak. We zouden het wel op prijs stellen als ze zich beperkten tot religieuze zaken." "Dat betekent dat de jongens niet eens vrij kunnen praten met hun geestelijken", barstte de kapitein los. "Maar dat gaat niet! Ik ben hier de baas. En als jullie met geestelijken willen praten, sta ik achter jullie." Het was duidelijk dat de kapitein trachtte door insinuatie, de kern te isoleren.

"Mag ik weer even het woord" zei Nico. "Ga je gang Nico, zo mag ik je toch wel noemen." Nico knikte. Hij legde nog eens uit waarom het allemaal ging. "We moeten homogeen blijven" vulde Gerrit aan. "Homogeen zijn? Als het maar om homogeniteit te doen was", riep de kapitein uit. "En jij, jij wilt toch zeker wel met een geestelijke praten" zei hij tegen een jongen. Deze knikte en stotterde enkele woorden. De kapitein wist wat ie deed: de jongen stond bekend als een zeer labiele figuur. "Zie je wel" zei de kapitein triomfantelijk. "de commissie vertegenwoordigt in het geheel de jongens niet." De kapitein ging hardnekkig door met zijn poging de kern te isoleren. "Jongens" zei ik "de kapitein meent dat we jullie niet vertegenwoordigen. Is dat zo?" Een spontaan gejuich en geklap brak los.

We keken de kapitein aan. "Goed, goed", haastte hij zich. "de commissie mag blijven bestaan"; en dan nog een poging tot verdeel en heers: "maar ik heb een hekel aan communisten." Gerrit stond op, gezicht rood van emotie. "Jongens" zei hij, "ik zal jullie een sprookje vertellen, het gaat over een wolf in schaapsvacht." "Zwijg onmiddellijk jij", brulde de kapitein, die voelde wie de wolf voorstelde. "Ik wil geen beledigende opmerkingen horen, noch over mijn personeel."

"In ieder geval, jongens", hernam Gerrit het woord. "de kapitein heeft opdracht ons uit te zenden; als militair zal hij die opdracht trachten uit te voeren; van hem kan je geen enkele medewerking verwachten. Maar we laten ons door de heren uit Den Haag, die willekeurige beslissingen nemen, niet dwingen." De jongens applaudeerden. "Onmiddellijk stilte. Ik verbied iedere demonstratie tegen de regering." De kapitein was nu op het hoogtepunt van zijn woede.

We discussieerden die morgen veel. Sergeants en geestelijken probeerden zwakke plekken te vinden. Aanknopingspunt was vooral de behoefte die we hadden, met onze ouders en vrouwen te kunnen praten. En dit was alleen mogelijk als we toestemden in overbrenging naar Schoonhoven. Na het middageten, de geestelijken waren ook weer in de barak, kwam

opnieuw de kapitein. "De kern even hierkomen", riep hij. We kwamen nietsvermoedend naar voren. Hij richtte zich speciaal tot Jan. "Ik beveel je die deur uit te gaan en een uniform aan te trekken" (Jan droeg burgerkleding). Zijn wijsvinger priemde naar de deur van de barak. "Ik verlaat de barak niet en trek ook geen uniform aan, voor ik de verzekering heb, dat ik niet word uitgezonden." "En nu voor jullie allemaal (tegen de kern) ik beveel jullie die deur door te gaan." We weigerden. Hij herhaalde het bevel 3 keer. We bleven weigeren. Plotseling trok de kapitein de deur open. Er stormde een 20-tal militairen, meest onderofficieren, de barak binnen, met gummistokken zwaaiend.

We renden naar het einde van de barak. Enkele jongens stonden volkomen overrompeld tussen hun bedden. Een jongen, een kop kleiner dan ik, ging beschermend voor me staan. De twee geestelijke deelnemers aan de provocatie, verzochten om kalmte en vooral geen verzet. De verwarring was compleet.

Enkele jongens kregen zenuwaanvallen. Er werd gevloekt en geschreeuwd. Een adjudant strekte bezwerend zijn handen uit. Enkele derserteurs maakten hun riemen los om zich te kunnen verdedigen. De kapitein was op een bank gaan staan en riep: "die, die", wijzend op Jan. Enkele militairen grepen Jan vast, die zich aan een ledikant vasthiel. Onophoudelijk striemden de gummistokken op zijn handen. Toen zijn hand dreigde los te laten, greep ik ze. Het slaan ging door. "Vuile fascist" schreeuwde ik.

Jans armen werden op zijn rug gedraaid; hij werd over de grond gesleurd, hij werd geslagen op hoofd en schouders. Bij de deur sloeg men de bril van zijn gezicht.

De kapitein, onze pleegvader, stond als een veldheer, die het slagveld overziet. "Die, die", nu wijzend op Nico. De chaos werd groter. Een jongen riep om z'n moeder. De geestelijken verzochten om kalmte. De kapitein ging door met het aanwijzen van kernleden.

Ook mijn armen werden op mijn rug gedraaid en ook ik kreeg mijn portie. Buiten de deur stonden om de 5 meter militairen vanaf de barakken tot aan de cellen.

De operatie was goed voorbereid en had nauwelijks 5 minuten geduurd. We werden in vierkante cellen gegooid, 2 bij 2 meter, zonder ramen, stoel op bed, van boven afgerasterd. Ik ging op de betonnen vloer zitten. Ik voelde geen pijn. Mijn eerste maand zat er op. Ik wist dat ik het zou volhouden.

Nico had een mooie stem.

Hij begon:

“Zij die bukken voor de slagen
en berusten in 't gareel,
alle smaad en hoon verdragen,
blijft de slavernij ten deel.”

We zongen allemaal mee. Ik ook, maar ik zing vals, vooral als ik jank.

Huis van Bewaring, Den Haag
november 1949.

wat is de bvd?

De soldaten in het Nederlandse leger worden gebruikt voor zaken waar zij zelf geen belang bij hebben. Veertien maanden worden zij gedwongen paraat te staan ter verdediging van de belangen en winsten van het bedrijfsleven. Soldaten hebben veel plichten, weinig rechten en krijgen af en toe gunsten. Zodra ze werkelijk belangrijke dingen gaan eisen of er alleen maar over praten, worden ze bedreigd.

Om deze situatie te veranderen moeten de soldaten zich aaneensluiten. Soldaten moeten er in de eerste plaats voor vechten dat ze rechten krijgen in plaats van gunsten. Iedere winst op dat gebied is belangrijk, maar is niet het einde van de strijd.

Het werkelijke probleem van het leger is niet de verveling, niet de rottigheid, de pesterijen en de onrechtvaardigheid, maar het feit dat het leger een organisatie is die gebruikt wordt tegen de belangen van de mensen die gedwongen worden deel van dat leger uit te maken. Alleen de gezamenlijke strijd van soldaten, arbeiders, vrouwen en studenten kan dit oplossen. Daarom bestaat de bond voor dienstplichtigen uit soldaten en burgers. De burgers ondersteunen het werk van de soldaten op de kazerne, ze verkopen de soldatenkrant en zorgen voor vergaderruimte buiten de kazerne, waar soldaten buiten de militaire sfeer bij elkaar komen. Bovendien geven ze voorlichting aan aanstaande dienstplichtigen.

Deze ondersteuning kost echter veel geld. Er worden kosten gemaakt om acties te ondersteunen, er wordt een kantoor in Amsterdam draaiende gehouden, enz.

Vind je ons werk belangrijk, steun ons dan met een financiële bijdrage, of wordt lid. Dit kan door het storten van f 30 op giro 13.72.258 t.n.v. de BVD te Amsterdam, onder vermelding van "steunabonnee".

Voor die f 30 krijg je maandelijks de Soldatenkrant toegestuurd en ontvang je automaties al onze nieuw uitkomende Bulletins en Brochures.

WAT DE BOND VOOR DIENSTPLICHTIGEN ZOAL BIEDT.....

Steunabonnement op de Soldatenkrant, spreekbuis van het
verzet in het leger (incl. bulletins), per jaar....f 30,00
Soldatenkrantabonnement, alleen voor soldaten..... 10,00

Affiesjes	"Lamaarlullen".....	1,80
	"Stomp niet af, Stomp terug".....	1,80
Brochures	"Vrijwilligersleger, laat je niet pakken"	2,70
	"Militarisering van de samenleving".....	3,20
	"Opstand en Burgeroorlog".....	3,20
Bulletins	"Anti-Nato '74".....	4,20
	"Anti-militaristische teksten"(nr.17).....	2,20
	"Ned. leger als stakingsbreker"(nr.27)...	4,20
	"Civiele kontrôle over het militair apparaat"(nr.29).....	4,20
	"Soldaten en Discipline"(nr.30).....	5,20
	"Geen 2e Brigade, tegen legering in Duitsland"(nr.31).....	3,95
	"Amerikaans vrijwilligersleger toch een flop"(nr.32).....	2,95

Losse nummers van de maandelijkse Soldatenkrant.... 1,30
Alle prijzen zijn inclusief porto.

Stickers BVD doorsnede 9,5 cm, per stuk..... 0,25
porto..... 0,45

Dit alles is te bestellen door het verschuldigde bedrag
over te maken op postgiro-nummer 13.72.258 ten name van
BVD-Amsterdam met vermelding van het gevraagde.

RODE STERREN, de vijf punten van de ster symboliseren de
vijf werelddelen, wat dus betekent ALLE WERELDDELEN ROOD,
zijn te verkrijgen bij de BVD-afdeling Breda door het
overmaken van f 3,50 (per ster) plus porto f 0,55 op
postgiro 32.82.662. t.n.v. M.Rensen Koninginnestr. 73,
Breda o.v.v. "STERREN".

Porto: 10 sterren f 2,10
25 sterren f 2,75

UITGAVE: BVD

POSTBUS 10126 AMSTERDAM